อนุสรณ์

นายจรูญ กาญจนสภา

ณ เมรุวัดสุวรรณ

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒

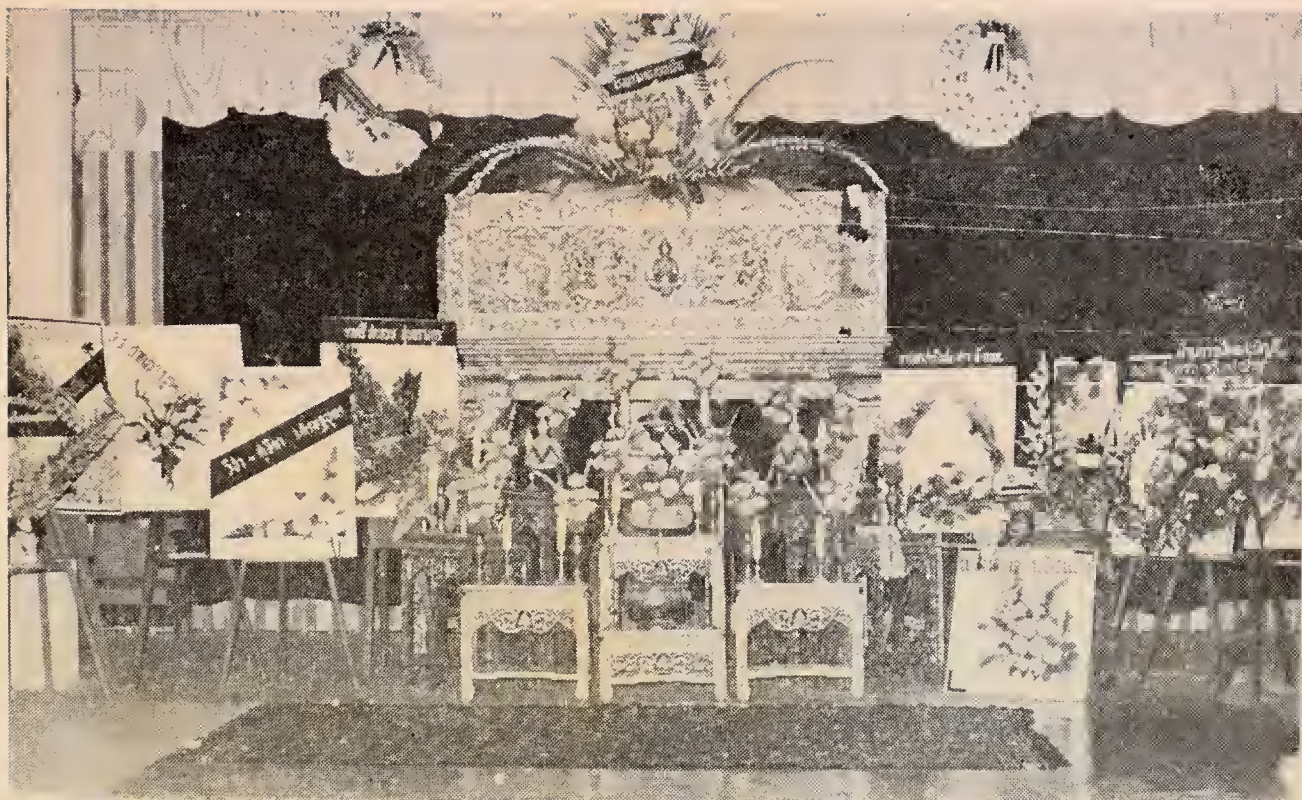
#2480

คุณจรูญ กาญจนสภา

ชาตะ : ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

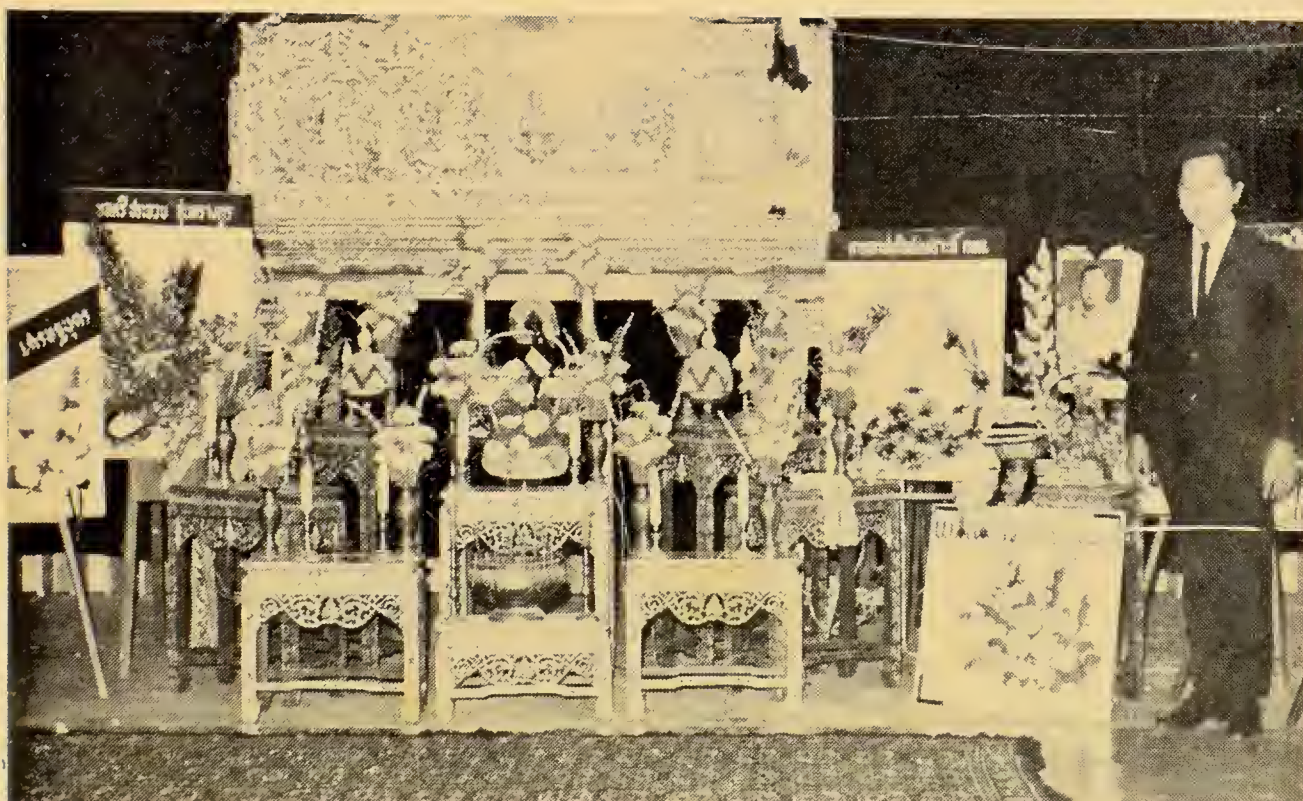
มรณะ : ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑
วันตั้งศพ

บุตร ธิดา และญาติมาร่วมในงานสวดอภิธรรมศพ

ชูศักดิ์ กาญจนสภา

บุตรคุณจรูญ กาญจนสภา (ผู้ล่วงลับ)

ประวัติ

คุณจรูญ กาญจนสภา

เกิด วันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ณ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรของ

นายชื้น กาญจนสภา (ถึงแก่กรรม)

นางเผื่อน กาญจนสภา

คุณจรูญ กาญจนสภา เป็นบุตรชายคนที่ ๒

คุณจรูญ กาญจนสภา มีพี่น้องรวมทั้งหมด ๔ คน คือ

๑. นางประนอม ทองบัว (กาญจนสภา)

๒. คุณจรูญ กาญจนสภา

๓. นางประชิต เพ็ญภาคกุล (กาญจนสภา)

๔. นางปราณี เชียงไกรเวช (กาญจนสภา)

คุณจรูญ กาญจนสภา ได้ทำการสมรสและได้มีบุตรและธิดา รวม ๓ คน คือ

๑. นายชูศักดิ์ กาญจนสภา

๒. ด.ช. สมศักดิ์ กาญจนสภา

๓. ด.ญ. ชูจิตร กาญจนสภา

ประวัติ

การศึกษา และ การทำงาน

สำเร็จ ชั้นมัธยมบริบูรณ์ (๘) โรงเรียน วัดปทุมคงคา เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๔๗๕ สำเร็จ วิชา ครูประถม

เข้ารับราชการ

๑. กรมศุลกากร

๒. การท่าเรือแห่งประเทศไทย

การท่าเรือแห่งประเทศไทย

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เริ่มเข้าปฏิบัติงานในการท่าเรือแห่งประเทศไทย

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ รับตำแหน่ง หัวหน้าแผนกคิดค่าธรรมเนียม

วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๗ รับตำแหน่ง ผู้ช่วยหัวหน้ากองผลประโยชน์

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ รับตำแหน่ง หัวหน้ากองผลประโยชน์

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑ รับตำแหน่งหัวหน้ากองประจำสำนักอำนวยการบริหาร

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ คุณจรูญ กาญจนสภา ในตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้ากองผลประโยชน์ ได้รับเลือกให้เดินทางไปดูงานและศึกษากิจการท่าเรือ กับท่านผู้อำนวยการ พลโท หลวงชาตินักรบ ประเทศที่ไปดูกิจการท่าเรือมีดังนี้

๑. ประเทศ ญี่ปุ่น

๒. ฮ่องกง

แด่คุณพ่อที่รักยิ่ง

ถึงแม้จะมีสุภาษิตว่า "การเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้น เป็นของธรรมดา" แต่ลูกก็ยังรู้สึกว่าไม่ใช่สิ่งที่สกัดกั้น ความโศกเศร้าของลูกที่มีต่อคุณพ่อได้เลย วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ เป็นวันที่ลูกจะลืมคุณพ่อไม่ได้เลย และไม่เคยนึกถึงมันว่าจะเกิดขึ้น มันเป็นวันที่ทรมานใจลูกอย่างเหลือประมาณ ถ้าหากว่าความตายมีการทดแทนกันได้ลูกยินดีอย่างยิ่งที่จะขอตายแทนคุณพ่อที่รักของลูก

ชีวิตของคุณพ่อเต็มเปี่ยมไปด้วยความดี มีความเมตตากรุณาปราณีต่อคนทุกคน คุณพ่อเปรียบเหมือนดวงประทีปที่ให้แสงสว่างต่อครอบครัว คุณพ่อให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ลูก ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรักความอบอุ่นหรือด้วยกำลังใจ กำลังความคิด ถ้าหากว่าทำเพื่อลูกแล้ว คุณพ่อพร้อมที่จะเสียสละเพื่อลูกได้ในทุกวิถีทาง โดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยหรือความลำบากอันใดทั้งสิ้น

ตามปกติคุณพ่อเป็นคนใจเย็น มีความสุขุมรอบคอบ เป็นที่รักของลูกทุกคน เมื่อใครได้ทราบว่าคุณพ่อถึงแก่กรรม ทุกคนพากันเศร้าสลด และอุทานว่า "ไม่น่าเลย ไม่น่าอายุสั้นอย่างนี้ ยังแข็งแรงดี" คำเหล่านี้ยิ่งทำให้ลูกพากันเศร้าสลดใจอย่างยิ่ง นอกจากนี้ในเรื่องการทำบุญกุศล คุณพ่อเป็นคนเลื่อมใสและศรัทธาต่อศาสนา คุณพ่อจะทำเป็นประจำไม่ว่าจะเป็นวันตรุษวันสารทหรือเทศกาลใด ๆ คุณพ่อจะสอนให้ลูกรักการทำบุญ การสร้างกุศลต่าง ๆ

คุณพ่อมีโรคประจำตัวอยู่คือ โรคเบาหวาน แต่ท่านก็พยายามรักษาตัวอยู่เสมอมา และยังมีโรคความดันโลหิตสูงอีก อาการของโรคทั้งสองนี้ คุณพ่อได้ทำการรักษาและระวังอยู่เสมอมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ . . . คุณพ่อได้เกิดการป่วยขึ้นโดยโรคกระทันหัน เนื่องมาจากความดันโลหิตสูงกำเริบ อาการเป็นที่น่าวิตก อันเนื่องมาจากคุณพ่อได้ไปทำบุญตามวัดต่าง ๆ และก็ได้ไปหกล้มที่แถว ๆ แม่น้ำโขง จ.ว. เชียงราย พอกลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็เข้ารับการรักษาตัวกับนายแพทย์ประจำตัวทันที ปรากฏว่า นายแพทย์ได้บอกว่า คุณพ่อได้เป็นโรคความดันกำเริบและถึงกับเส้นโลหิตฝอยแตก เมื่อนายแพทย์ได้บอกมาเช่นนั้นลูกก็ได้พยายาม

รักษาคุณพ่อเป็นอย่างดีและก็ได้หายเป็นปกติแต่เมื่อพอหายแล้ว คุณพ่อเกิดความจำเสื่อมลงจนจำอะไรไม่ค่อยได้ สาเหตุนี้นายแพทย์ได้บอกว่าเป็นเพราะเส้นโลหิตฝอย.เตกครั้งนั้นและนายแพทย์ได้ขอให้ปิดเป็นความลับ กลัวคุณพ่อจะเสียใจ ครั้งนั้นคุณพ่อก็ทนทำงานตลอดมา จนกระทั่งต้นเดือนกันยายน ๒๕๑๑ คุณพ่อก็ขอลาออกจากงานเพราะไม่สามารถจะทำได้เป็นเพราะโรคความดันกำเริบ ลูกได้พยายามห้ามไม่ให้ทำงานหลายต่อหลายครั้งแต่คุณพ่อไม่เชื่อ ได้แต่พูดว่า ท่านเป็นห่วงงานมาก และในที่สุดท่านก็ได้ถึงแก่กรรม

เหตุที่คุณพ่อได้ถึงแก่กรรมมีดังนี้ เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ คุณพ่อได้ไปทำบุญทอดผ้าป่าและได้เอาระฆังไปถวายวัด พอถวายของเสร็จท่านก็ได้กลับเข้ามาคุยกับท่านสมภารในกุฏิ คุณพ่อยังปรารภกับท่านสมภารว่า "วัดนี้น่าอยู่ สบายและเย็นดี กระผมจะมาขอบวชอยู่ที่นี่" พอคุณพ่อพูดจบคุณพ่อก็กราบท่านสมภาร พอกราบเสร็จคุณพ่อท่านไม่เงยหน้าขึ้นมาเสียแล้ว ท่านได้เป็นลมโดยกระทันหันเป็นเพราะท่านได้ดีใจมากเกินไป ลูกได้นำคุณพ่อส่งโรงพยาบาลทันที คุณพ่อได้อยู่ที่โรงพยาบาล มิชชั่นได้ ๕ วัน นายแพทย์ได้ลงความเห็นว่าคุณพ่อเส้นโลหิตใหญ่ในสมองแตก ลูกได้พยายามทุกวิถีทางที่จะให้คุณพ่อฟื้นขึ้นมา คุณพ่อได้หมดสติไป นายแพทย์ได้ทำการให้อ๊อกซิเย่นอยู่ตลอดเวลาอาการของคุณพ่อได้ทรุดหนักอย่างรวดเร็ว นายแพทย์ลงความเห็นว่าคุณพ่อไม่มีทางจะฟื้นขึ้นมาเลย การไปเยี่ยมเยียนคุณพ่อที่โรงพยาบาลมิชชั่นลำบากมาก ลูกเลยขอย้ายคุณพ่อมาอยู่ที่โรงพยาบาลยาสูบ เมื่อตอนเที่ยงของวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ คุณพ่อได้อยู่ที่โรงพยาบาลยาสูบได้เพียงถึงเวลา ๒๓.๑๘ น. ของวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ คุณพ่อก็ได้จากลูกไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีกเลย

สุดท้ายนี้ ลูกขอให้อำนาจแห่งคุณความดีที่คุณพ่อได้ประกอบกรรมไว้ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่และอำนาจบุญกุศลทั้งหลายที่คุณแม่และลูกได้บำเพ็ญไว้ ขออุทิศผลให้แก่คุณพ่อแล้วทั้งสิ้น จงเป็นผลส่งดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อจงไปสู่สุคติและประสพแต่สันติสุขในสัมปรายภพด้วย หากว่าชาติหน้ามีจริงลูกขอตั้งจิตอธิษฐานให้ได้มีวาสนาได้เกิดเป็นลูกของคุณพ่ออีกทุกชาติไป และขอให้อย่าได้พลัดพรากจากกันเร็วเหมือนชาตินี้

จากลูกที่รักของพ่อ

ชูศักดิ์ กาญจนสภา

คำไว้อาลัย

มรณกรรมของคุณจรูญ กาญจนสภา ก่อนเวลาอันควร ทำความสลดใจให้แก่มวลญาติมิตรและผู้คุ้นเคยโดยทั่วไปเป็นอย่างมาก

ข้าพเจ้ารู้จักคุณจรูญ กาญจนสภา เมื่อวันแรกที่เข้ามาปฏิบัติงานในการท่าเรือแห่งประเทศไทยเป็นเวลา ๑๖ ปีกว่า และด้วยเหตุที่ได้ร่วมงานกันมาอย่างใกล้ชิด จึงตระหนักดีว่า คุณจรูญ กาญจนสภา เป็นผู้ร่วมงานที่ซื่อสัตย์สุจริต อุทิศเวลาและชีวิตให้แก่งานอย่างแท้จริง คุณจรูญ กาญจนสภา รอบรู้งานในหน้าที่อย่างดีเยี่ยม และเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาตลอดมา แม้โรคภัยไข้เจ็บจะเบียดเบียน ด้วยโรคเบาหวาน ตั้งแต่เราเริ่มรู้จักกันมา คุณจรูญฯ ก็อดทน พยายามทำงานอย่างดีที่สุด อาการโรครุนแรงขึ้นก่อนที่คุณจรูญฯ จะถึงแก่กรรม ๒ ปี ถึงกระนั้นก็ยังฝืนสุขภาพมาทำงาน จนเมื่อเห็นว่าสุขภาพร่างกายจะไปไม่ไหว จึงได้ลาออกจากงานก่อนเกษียณอายุ

ถึงหากจะไม่มีปริญญาในด้านการศึกษาอบรมก็ตาม แต่คุณจรูญฯ ก็มีความสนใจงานในหน้าที่เจนจัดและมีความรอบรู้ในขอบเขตของงานที่จะต้องปฏิบัติ อย่างที่เราเรียกกันว่า "เถรเล่มเดียว" (Specialization) มีหลักในการทำงานและหลักการปกครอง มีอุตสาหะ มานะอบรมถ่ายทอดวิชา ความรู้และประสบการณ์ในงาน ให้แก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี ความซื่อสัตย์ น้ำใจที่โอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณา เสียสละ เป็นที่นิยมชมชอบของพนักงานการท่าเรือ ฯ และบุคคลทั่วไป คุณลักษณะเช่นนี้เป็นตัวอย่างอันดีแก่เพื่อนผู้ร่วมงานในการท่าเรือ ฯ ที่จะพึงถือตาม

ข้าพเจ้าเสียใจจริง ๆ ที่คนอย่างคุณจรูญฯ ซึ่งได้มีส่วนเสริมสร้างกิจการของการท่าเรือ ฯ ให้พัฒนาเป็นปึกแผ่นเช่นทุกวันนี้จำต้องลาออกจากงานเพราะโรคภัยเบียดเบียนและถึงแก่กรรมหลังจากพ้นตำแหน่งหน้าที่ยังไม่พ้นสามเดือน ข้าพเจ้าได้ทราบจากบุตรชายคุณจรูญฯ ว่า ก่อนถึงแก่กรรม ๒ วัน คุณจรูญฯ ได้ไปประกอบการกุศลที่วัดแห่งหนึ่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ขณะที่คุณจรูญฯ กำลังกราบพระอยู่นั้น

เป็นลมหน้ามืดสิ้นสติอยู่กับที่ ญาติพี่น้องได้นำตัวไปโรงพยาบาล อาการไม่ทุเลา หมดสติจนกระทั่งวาระสุดท้าย ข้าพเจ้าเชื่อว่า ทุกคนที่สลดใจในการถึงแก่กรรมของคุณจรูญ ฯ คงจะมีเรื่องนี้เป็นข้อปลอบใจบ้าง เพราะ คุณจรูญ ฯ จากไปด้วยความสงบ และก่อนหมดสติจนกระทั่งกาลอวสานนั้น จิตใจคุณจรูญ ฯ ก็สงบและอิ่มเอิบด้วยกุศลกรรมที่ได้ประกอบไปแล้ว

ขอกุศลผลบุญและกรรมดีที่คุณจรูญ กาญจนสภา ได้สร้างสมไว้ เป็นปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณจรูญ กาญจนสภา ประสบสันติสุขในสัมปรายภพ เทอญ.

นายสว่าง สามโกเศศ
รองผู้อำนวยการฝ่ายธุรการ
การท่าเรือแห่งประเทศไทย

คำไว้อาลัย

สิบหกปีที่ข้าพเจ้าได้ร่วมงานกับคุณจรูญ กาญจนสภา มา รู้สึกว่าคุณจรูญ กาญจนสภา เป็นผู้มีน้ำใจดี โอบอ้อมอารีต่อคนทั่วไป มีเมตตากรุณาเอื้อเฟื้ออบรมให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและรักงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นชีวิตจิตใจ จึงเป็นที่ชอบพอรักใคร่และนับถือของผู้ร่วมงานและคนทั่วไป ในระยะหลัง ๆ นี้ได้ถูกโรคภัยเบียดเบียน มีอาการป่วยหนักถึงกับต้องขอลาออกจากงานเพื่อพักผ่อนรักษาตัว แต่กระนั้นด้วยความที่สนใจในงานก็ยังบ่นกับเพื่อน ๆ ว่า "ผมยังเป็นห่วงงานอยู่"

การจากไปของคุณจรูญ กาญจนสภา ครั้งนี้ ย่อมนำความสลดใจมาสู่ญาติมิตรอย่างสุดซึ้ง ด้วยเดชะบุญกุศลและคุณงามความดีที่ได้สร้างสมไว้ จงเป็นปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณจรูญ กาญจนสภา ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

ธีระ วงศ์ประทีป
หัวหน้าฝ่ายการเงินและบัญชี
การท่าเรือแห่งประเทศไทย

คิดถึงจรูญ

ผมพบจรูญ กาญจนสภา เป็นครั้งแรก ๔๒ ปีมาแล้ว ตอนนั้นผมย้ายมาอยู่ในสวนคลองวัดทองเพลง ทุกวันต้องเดินตามสะพานไม้เคี่ยมคู่ ซึ่งเป็น "ถนนหลวง" ของพวกชาวสวนมาลงเรือแจวข้ามฟากไปเรียนหนังสือทางฝั่งพระนคร บ้านของจรูญอยู่ทางวัดสุวรรณ ซึ่งเป็นท่าเรือที่ผมต้องใช้อยู่ทุกวัน สังคมสมัยนั้นยังเป็นสังคมเล็ก ๆ ผ่านหน้ากันไปมาไม่กี่วันก็ชักจะรู้จักว่าใครเป็นใคร อีกอย่างหนึ่งพ่อแม่ของเราต่างก็รู้จักกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ ด้วยแล้ว สถานที่ ๆ ทำให้มารู้จักและสนิทสนมกับจรูญนั้นคือตะกร้อที่เราเตะกันอยู่ที่ลานวัดสุวรรณ

วงตะกร้อของเราประกอบด้วยเด็กวัยทีนเอจขณะนั้น พวกเราเป็นชาวสวน บริเวณบ้านที่เราอยู่หาที่เรียบไม่ได้ เพราะต้องยกดินเป็นคันเป็นท้องร่องเพื่อปลูกไม้ผลเสียหมด ฉะนั้น ลานวัดสุวรรณขณะนั้นจึงเป็นบริเวณเดียวที่เป็นลานกว้างขวางเหมาะที่จะเล่นกีฬาตั้งแต่ตี่จับ ทอยกอง ดีดลูกหิน ตลอดจนเตะฟุตบอล ตะกร้อ ซึ่งไม่มีโอกาสจะตกน้ำได้เลย จรูญเป็นทีนเอจรุ่นพี่ รูปร่างสูง อกกำลังผาย ไหล่กำลังผึ่ง ค่อนข้างจะหล่อกว่าคนอื่นในรุ่นนั้น เพื่อน ๆ ที่อยู่ในวงตะกร้อเท่าที่จำได้ก็มี สนั่น เสนาะ เขตตสิริ ประพาศ ปทุม ณ สงขลา ผล กราบกรานธรรม และลูกหลานลุงโก๋ ซึ่งผมจำชื่อไม่ได้ พวกเราถนัดไปคนละท่า สำหรับจรูญนั้นชอบตีลูกไหล่ เราเล่นกันตอนกลับจากโรงเรียนแล้ว เครื่องแต่งตัวของเราตอนเล่นตะกร้อนั้นมีเพียงโสร่งที่รวบชายขึ้นมาเหน็บข้างหลัง เสื้อไม่ใส่ และเท้าก็ยังไม่รู้จักกับเกือกเสียอีกด้วย เล่นตะกร้อด้วยกันมาเท่าไรก็ไม่เบื่อ และไม่มีเรื่องทะเลาะกัน เลิกแล้วบางทีไปกินข้าวบ้านจรูญเสียอีก หรือไม่ก็ย้ายไปกินบ้านคนอื่น

ปีแรกที่พบกันจรูญเรียนอยู่โรงเรียนวัดสุทธิวราราม ผมอยู่โรงเรียนวัดปทุมคงคา จึงพบกันเพียงตอนเย็น แต่ปีต่อมาเขาย้ายไปเรียนชั้นมัธยม ๗ ที่โรงเรียนวัดปทุมคงคาได้อยู่ชั้นเดียวกันเสียด้วย จรูญจึงกลายเป็นเพื่อนสนิทมากของผมคนหนึ่ง เพราะเดินมาโรงเรียนด้วยกันบางวันก็กลับด้วยกัน ไปดูแข่งขันฟุตบอลที่สนามสวนกุหลาบด้วยกัน เล่นบาสเกตบอลทีมเดียวกัน เราทำอะไรด้วยกันนี้หลายอย่าง ตลอดจนยืมสตางค์กันไปมา

แล้วแต่ใครจะเกิดขาดมือ ซึ่งอันที่จริง ๔๐ ปีก่อนนั้นเงินเพียง ๑๐ สตางค์ที่พ่อให้มาประจำวันนั้นมันทำให้เราเป็นเศรษฐีย่อย ๆ ทีเดียว

จรูญเป็นคนมีพรสวรรค์ในตัวหลายอย่างซึ่งผมเองไม่มี จนบางทีอดอิจฉาเขาไม่ได้ เขามีศิลปในการแสดงลคร จะเป็นงานของโรงเรียนหรือเป็นงานของบ้านผู้มีเกียรติเขาต้องเป็นตั้วโผจัดลครและเล่นเอง เขาเล่นได้ทั้งลครย่อยและลครใหญ่ ซึ่งมักจะได้ตำแหน่งพระเอก แต่บางทีก็เล่นเป็นตัวแม่นางเอกเพราะสมัยนั้นลครโรงเรียนผู้ชายไม่รู้จะไปเอาผู้หญิงที่ไหนมาเล่นด้วย ส่วนผมนั้นเป็นฝ่ายติดตามไปช่วยอยู่หลังฉาก หรือไม่ก็เป็นเพียงคนดู ได้กล่าวแล้วว่าจรูญเป็นคนหล่อเหลาเอาการอยู่ การเล่นลครของเขายิ่งทำให้เขาเด่นขึ้นมาในหมู่พวกทีนเอจแถววัดสุวรรณเอามาก ๆ

พรสวรรค์อีกอย่างหนึ่งที่จรูญมีแต่ผมไม่มี และต้องทำให้ผมติดสอยห้อยตามจรูญไปในงานสังคมของชาวสวนหลายแห่ง จรูญมีหัวในทางจัดดอกไม้ ซึ่งสมัยนั้นยังเป็นแบบไทย ๆ เพียงเอาดอกบานไม่รู้โรยมาประดับบนพานสำหรับโต๊ะบูชา ยังไม่รู้จักประยุกต์เอาแบบญี่ปุ่นมาใช้สมัยนี้ พวกบ้านสวนนั้นเมื่อมีงานมงคลหรืองานศพเป็นต้องเชิญจรูญและพี่น้องเขาไปจัดดอกไม้ตั้งหน้าที่บูชาหรือประดับหน้าศพ เป็นการไปช่วยเหลือกันยังไม่มีการคิดค่าบริการ ผมได้อาศัยติดตามจรูญและคณะไปหลายงาน ไปนั่งดูเขาทำมากกว่าอย่างอื่น เลยทำให้ตัวเองเที่ยวไปรู้จักชาวบ้านทางคลองต้นไทร ศาลเจ้าอาเหนียว ตลาด-พลู ซึ่งต้องเดินไปตามสะพานไม้เคียมคู่เป็นกิโล ๆ แต่ก็ไม่เคยรู้สึกว่าไกล เพราะเราเดินไปภายใต้ความร่มรื่นของต้นไม้ บางคืนก็กลับบ้านทั้งมืด ๆ บางคืนก็นอนกับจรูญที่บ้านงาน เวลานอนมักจะคุยเรื่องอะไรต่ออะไรซึ่งไม่เกี่ยวกับการเรียนเลย แต่เป็นเรื่องของคนรุ่นกระทงจะคุยกัน ผมเคยมีความลับอะไรก็เคยบอกจรูญ จรูญมีความลับอะไรก็แลกเปลี่ยนกับผม และในความลับเหล่านั้นบัดนี้ปรากฏว่าเราทั้งสองคนผิดหวังทั้งคู่

เราเรียนปทุมคงคาร่วมกันอีก ๒ ปี ต่างคนต่างจบแปด เขากับผมต้องแยกกันไปพักหนึ่ง แต่ผมก็ยังพบปะอยู่เสมอเพราะหน้าวัดสุวรรณยังเป็นถิ่นของเรา เมื่อเราต่างทำการทำงานต้องย้ายถิ่นฐานบ้านช่องตามวิถีชีวิต เราชักจะไม่ได้พบกันบ่อยนัก สมัยผมยังเป็นนายช่างตัวเล็ก ๆ อยู่ ได้เคยไปอาศัยความช่วยเหลือจรูญออกของที่ท่าเรือ ได้ไต่ถามทุกข์สุข ก็ยังได้พบว่าเขาเป็นคนคงเส้นคงวา เมื่อได้ดิบได้ดีในการงานก็ได้เป็นกำลังของ

คุณป้าเผื่อนทำให้ท่านไม่ต้องเหนื่อยยากทำงานเลี้ยงลูกหลานอีกต่อไป สำหรับครอบครัวนี้ จรูญเป็นอภิชาตบุตร เขาตั้งต้นมาแต่เป็นชาวสวนเล็ก ๆ คนหนึ่ง จนได้เป็นหัวหน้ากอง ในการท่าเรือแห่งประเทศไทยในบั้นปลาย

จรูญได้ทำบุญกุศลไว้กับวัดหลายแห่งคล้าย ๆ กับรู้ว่าโควตาชีวิตจะหมดเร็ว ฉะนั้น เมื่อเขาต้องจากพวกเราชาววัดสุวรรณไปก่อน ผมคนหนึ่งละที่อดอาลัยและคิดถึงไม่ได้ จรูญเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างพวกเรากับอดีต ผมขอบใจเขาที่อุตส่าห์สั่งให้จัดการศพเขาที่วัดสุวรรณ เพราะทำให้ผมได้มีโอกาสไปเห็นสถานที่เก่าซึ่งเราเคยวิ่งเล่นกันมา แทนลานวัดที่เราเตะตะกร้อกลายเป็นถนนลาดยางมีรถวิ่งขวักไขว่ บ้านเรือนอาคารร้านค้าเกิดขึ้นนับไม่ถ้วน วัดสุวรรณเองเปลี่ยนแปลงไปผิดตา สะพานไม้เคียมคู่ผุพังไปหมดเพราะไม่มีความจำเป็นสำหรับชาวบ้านต่อไป การตายของจรูญสอนให้พวกเราที่ยังเหลืออยู่ว่าอีกไม่ช้าเราก็คงจะตามไปคุยกันอีก ผมเชื่อว่าเขาหมดกรรมแล้ว คงจะไปสู่สุคติ พวกเราที่ยังไม่ไปอย่างเขานั่นสิ คงจะยังไม่หมดกรรม จึงยังจะต้องทนดูความเปลี่ยนแปลงในตัวเองอยู่ทุกวัน.

วิชา เศรษฐบุตร

อธิบดี กรมทรัพยากรธรณี

๑๕ ม.ค. ๑๒

เพื่อนเก่า

คุณจรูญ กาญจนสภา เดิมเป็นข้าราชการกรมศุลกากร ภายหลังได้โอนไปประจำที่การท่าเรือแห่งประเทศไทย คุณจรูญนับได้ว่าเป็นประเภทชายกำยำคนหนึ่งในบรรดาเพื่อนฝูงทั้งหลาย ในเรื่องการสังคมและการกุศลแล้ว คุณจรูญเป็นผู้หนึ่งที่ไม่เคยปฏิเสธสำหรับข้าพเจ้า งานอีกแขนงหนึ่งที่คุณจรูญถนัดซึ่งอาจยังไม่ค่อยได้ทราบทั่วกัน ก็คือแขนงในด้านศิลปแห่งการแสดงบนเวที ดังที่ปรากฏครั้งหนึ่งเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๙ คุณจรูญได้ไปร่วมแสดงโขนสากล เพื่อเก็บเงินสมทบทุนสร้างโรงเรียนประชาบาลวัดใต้พระโขนง ซึ่งผลงานยังปรากฏเป็นตัวโรงเรียนอยู่ ๑ หลังจนทุกวันนี้ ครั้งนั้นคุณจรูญแสดงเป็นผู้พากย์ ซึ่งพากย์ได้ดีราวกับเป็นนักพากย์โขนอาชีพ และในปีต่อมาก็ได้เป็นผู้กำกับการแสดงลครร้องเก็บเงินบำรุงการกุศลอีกหลายครั้ง ในการนี้คุณจรูญเริ่มตั้งแต่กำกับการซ้อมอย่างเอาจริงเอาจัง เมื่อถึงวันแสดงจริงจึงปรากฏว่านักแสดงลครร้องอาชีพคณะอื่น ๆ ตลึงผลงานที่ดีเด่นของลครการกุศลคณะนี้ไปตาม ๆ กัน

ในระหว่างที่คุณจรูญประจำอยู่ที่กรมศุลกากรนั้น นับว่าเป็นผู้เอาการเอางานอย่างดีเลิศผู้หนึ่ง ทั้งนี้เพราะเคยอยู่ร่วมกองเดียวกันกับข้าพเจ้า และได้อยู่ใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก จึงรู้จักนิสัยใจคอซึ่งกันและกันเป็นอันดี โอกาสนี้ข้าพเจ้าจึงได้เขียนมุม ๆ หนึ่งของคุณจรูญซึ่งไม่ใคร่มีผู้ใดเข้าถึงให้ปรากฏไว้ เป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดี อีกด้านหนึ่งของคุณจรูญ

เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม ๒๕๑๑ คุณจรูญได้มาพบข้าพเจ้าที่กองตรวจสินค้าขาเข้าโดยบังเอิญ ได้สนทนากันตามสมควรและในที่สุดได้ปรารภว่าอยากจะลาออกเพราะสุขภาพไม่ใคร่ดี ข้าพเจ้ายังหยอกเย้าตามถนัดว่า ทำไมจึงยอมแก่ง่าย ๆ เป็นไทยต้องสู้ต่อไปจึงจะถูก คุณจรูญยิ้มอย่างเหนื่อยหน่ายแล้วตอบว่า ใจน่ะสู้เสมอ แต่ร่างกายมันไม่อำนวยก็จนปัญญาเหมือนกัน การพบกับคุณจรูญครั้งนี้เป็นการพบกันและได้สนทนากันเป็นครั้งสุดท้ายของชีวิตคุณจรูญ ซึ่งต่อมาก็มีอันเป็นต้องจากกันไปอย่างไม่มีวันกลับเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ และข้าพเจ้าเองก็พึ่งจะได้ทราบข่าวเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๑ ทั้งนี้เพราะเราคบกันแต่ทางส่วนตัวเท่านั้น ในเรื่องทางครอบครัวยังไม่เคยได้มีโอกาสสัง-

สรรค์กันเลย จึงเป็นที่น่าเสียดายและน่าสลดใจอย่างยิ่ง ที่คนดี ๆ อย่างคุณจรูญมาด่วนจากไปเสียก่อนที่จะมีโอกาสได้สร้างสรรค์ความดีให้แก่ตัวเองและให้แก่สังคมมากกว่าที่ได้สร้างสรรค์ไว้แล้วนั้น

ขอให้ผลานิสงส์แห่งกรรมดีทั้งหลายที่คุณจรูญได้สร้างสรรค์ไว้ในพระพุทธศาสนาและในสังคม จงเป็นทิพย์ประทีปนำดวงวิญญาณอันประเสริฐของคุณจรูญไปสู่วิถีแห่งสุคติในสัมปรายภพเถิด

ร.ต. เสริม กำจัดแจ่ม

กองตรวจสินค้าขาเข้า

กรมศุลกากร

๒ ม.ค. ๑๒

คำไว้อาลัย

แด่

คุณจรูญ กาญจนสภา

คุณจรูญ กาญจนสภา ผู้วายชนม์ เป็นทั้งเพื่อนบ้านและญาติผู้ใหญ่ของข้าพเจ้า ซึ่งมีความคุ้นเคยและสนิทสนมกันมาเป็นเวลาประมาณ ๒๐ ปี บ้านข้าพเจ้าอยู่ห่างจากบ้านคุณจรูญ ประมาณ ๒๐๐ เมตร เกือบจะทุกวันเมื่อข้าพเจ้าไปทำงานในตอนเช้า และกลับบ้านในตอนเย็นมักจะได้พบคุณจรูญเสมอ

คุณจรูญเป็นผู้ที่มีนิสัยใจบุญ และโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเด็ก ๆ ไม่ว่าจะเป็นลูกหลานของใคร คุณจรูญมักจะให้ความเมตตาต่อเด็ก ๆ เสมอ โดยการแจกขนมบ้าง ให้สตางค์เด็กบ้าง โดยความเมตตากรุณาของท่านนี้เอง ท่านจึงเป็นที่เคารพรักของบรรดาเด็ก ๆ ในละแวกบ้านทุกคน และโดยผลจากความเมตตาของคุณจรูญนี้เองจึงเป็น เครื่องชักจูงให้บรรดา ผู้ปกครองของ เด็ก เหล่านั้น ต่างก็ พากัน เคารพ และ นับถือท่านไปด้วย

เมื่อวันที่ ๓ พ.ย. ๒๕๑๑ เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. ข้าพเจ้าได้รับทราบข่าวด้วยความตกใจจากคุณชูศักดิ์ฯ ซึ่งเป็นบุตรชายคนโตของท่านว่า คุณจรูญป่วยหนัก เนื่องจากเส้นโลหิตในสมองแตก ในขณะที่นำระฆังซึ่งท่านได้สร้างไว้นำไปถวายท่านเจ้าอาวาส และขณะนี้ได้นำตัวท่านมารักษาที่โรงพยาบาลมิชชั่น ข้าพเจ้าจึงพร้อมด้วยคุณสมศักดิ์ เพื่อนร่วมงาน อีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีความ เคารพ และนับถือ คุณจรูญ เสมือนญาติผู้ใหญ่ด้วย ผู้หนึ่งไปเยี่ยมอาการท่านที่โรงพยาบาล เมื่อข้าพเจ้าไปถึงก็ปรากฏว่าอาการของท่านอยู่ในขั้นโคม่าเสียแล้ว ข้าพเจ้า คุณสมศักดิ์และคุณชูศักดิ์ทราบดีว่า วาระสุดท้ายของท่านคงจะมาถึงในอีกไม่กี่ชั่วโมงข้างหน้านี้แล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าและสลดใจอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่มีทางใดที่จะแก้ไข หรือช่วยเหลือท่านได้ เพราะเป็นกฎธรรมดาของโลกซึ่งมนุษย์ทุกคนไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ข้าพเจ้าเพียงแต่รำพึงอยู่ในใจว่า "ทำไมหนอคนดี ๆ อย่างท่านซึ่งตั้งหน้าประกอบแต่กรรมดี จึงต้องมาด่วนจากไปในเวลาซึ่งยังไม่สมควรเช่นนี้ ส่วนบรรดาอมนุษย์

ทั้งหลายที่เสวยสุขอยู่บนความทุกข์ยากแร้นแค้นของเพื่อนมนุษย์ผู้ประกอบกรรมดี จึงช่างมีอายุยั่งยืนเสียจริง"

มรณกรรมของคุณจรูญครั้งนี้ นอกจากจะนับว่าเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของครอบครัวและบรรดาญาติพี่น้องทุกคนแล้ว สำหรับข้าพเจ้าในฐานะเพื่อนบ้านก็นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิตของข้าพเจ้าเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอถือโอกาสนี้แสดงความอาลัยในการจากไปของคุณจรูญไว้อย่างสุดซึ้งด้วย ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านจงสถิตอยู่ ณ แดนสวรรค์อันสุขสงบชั่วนิจนิรันดร์.

ด้วยใจจริงจากข้าพเจ้า

ร.ต.ต. สมัคร ไวสืบข่าว

(ผู้จัดการ มณียา)

คำไว้อาลัย

วันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒

เรียน อ.จ. ชูศักดิ์ กาญจนสภา

กระผมในนามของคณะอาจารย์ โรงเรียนวิทยานุกรณ์อาชีวศึกษา ขอแสดงความเสียใจเป็นอย่างสุดซึ้ง ในการถึงแก่กรรมของคุณจรูญ กาญจนสภา เมื่อวันที่ ๘ พ.ย. ๒๕๑๑ ในที่สุดนี้ กระผมขอให้คุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จงนำดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณจรูญ กาญจนสภา ไปสู่สุคติเถิด.

โดยความเคารพอย่างสูง

อ.จ. จุมพล จามะริก

อาจารย์ใหญ่

โรงเรียน วิทยานุกรณ์อาชีวศึกษา

คำไว้อาลัย

มหาเศรษฐี ยาจกเข็ญใจ มิว่าอะไรก็ตามที่ได้ชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิตแล้ว ย่อมจะหลีกหนีเพื่อให้พ้นจากความตายหาได้ไม่ นอกเสียจากจะบำเพ็ญเพียรดั่งเช่นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนสำเร็จปรินิพพาน เพราะฉะนั้นความตายจึงสามารถจำแนกแยกออกมาได้เป็น ๒ ประการ คือ ตายไปจากความดีซึ่งชาวโลกสรรเสริญ หรือตายไปจากความชั่วซึ่งชาวโลกสาปแช่ง อันความตายทั้งสองประการนี้ชาวโลกทุกคนมีโอกาสจะได้รับขึ้นอยู่กับว่าบุคคลใด กระทำไว้อย่างไรเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ บุคคลซึ่งตายไปจากความดีที่ชาวโลกสรรเสริญ ก็หมายถึงว่าเป็นการทิ้งความโศกเศร้า เสียใจ ไว้ให้กับบุคคลข้างหลัง เช่นคุณพ่อจรูญ กาญจนสภา ซึ่งได้ทิ้งความเศร้าโศก เสียใจ ไว้กับครอบครัว ญาติพี่น้องตลอดจนทุกคนที่รู้จักกับท่าน

กระผมใคร่ขอถือโอกาสในฐานะที่กระผมเป็นเพื่อนรักของคุณชูศักดิ์ กาญจนสภา เขียนข้อความอันเป็นความคิดเห็นของกระผม ซึ่งมีความรักและเคารพต่อคุณพ่อ หลายครั้งที่กระผมมีโอกาสพบและคุยกับท่าน ท่านเป็นผู้ซึ่งอยู่ในศีลธรรมอันดี ภายในจิตใจของท่านเต็มไปด้วยความเมตตา กรุณา และเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมตามหลักธรรมขององค์สมเด็จพระศาสดา ท่านไม่เคยกระทำอันใดยังความเดือดร้อนมาให้ผู้อื่น ตรงกันข้ามท่านพยายามสนับสนุนผู้ซึ่งกระทำแต่ความดี และคอยตักเตือน แนะทางที่ดีที่งามต่อผู้ซึ่งกำลังจะกระทำผิด อันความดีของท่านสุดที่จะกล่าวได้ในระยะเวลาอันสั้น

ฉะนั้น กระผมและเพื่อนทุกคนของคุณชูศักดิ์ ซึ่งสูญเสียบิดาบังเกิดเกล้า นับเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่และสำคัญในชีวิตที่เคยเต็มไปด้วยความสุข ความสบาย พร้อมกันตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้คุณงามความดีของคุณพ่อจงเป็นแสงสว่างนำทางและเป็นบันไดนำดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่บารมีแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยเทอญ.

โดยความเคารพอย่างสูง

สมศักดิ์ วนิชพงศ์ และเพื่อน

จากโรงแรมแมนดาริน

คำดีใจ

"ข้าพเจ้าดีใจในการตายของคุณจรูญ กาญจนสภา"

ทำไมข้าพเจ้าพูดเช่นนั้น ข้าพเจ้าอาศัยหลักความจริงว่า ทุกอย่างมีจุดจบของมัน ถ้าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว สังขารย่อมไม่เที่ยง เกิดมา, ตั้งอยู่, ดับไป ทุกรูปทุกนาม คนจน คนมั่งมี ทุกชั้น วรรณะ จะหลีกเลี่ยงความตายไม่พ้น จะใช้อำนาจเงินเป็นล้าน ๆ ซื้อความไม่อยากตายไม่ได้ การที่ข้าพเจ้าดีใจในการตายของคุณจรูญ เพราะเหตุว่า การตายของมนุษย์เรานี้มีสองอย่าง คือ ตายดีอย่างหนึ่ง ตายชั่วอย่างหนึ่ง ในกรณีการตายของคุณจรูญ เรียกได้ว่า "ตายดี" ข้าพเจ้าจะเล่าย่อ ๆ พอเป็นสังเขปดังนี้

เมื่ออาทิตย์ที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ คุณจรูญได้ร่วมไปทอดกฐินกับเพื่อนบ้านที่อำเภอบางขุนเทียน และได้นำระฆังไปถวายวัดด้วย เมื่อได้โมทนากฐินเสร็จเรียบร้อยแล้ว คุณจรูญได้ขึ้นไปบนกุฏีท่านเจ้าอาวาสเพื่อสนทนา เพราะนิสัยคุณจรูญ ชอบสนทนากับพระ และชอบอยู่ใกล้พระ ก่อนที่คุณจรูญจะเป็นลมหรือเส้นโลหิตในสมองแตก คุณจรูญได้พูดกับท่านเจ้าอาวาสว่า

"วัดนี้รู้สึกร่มเย็นดีเหลือเกิน สะดวกสบายมาก กระผมใคร่จะมาอุปสมบทที่วัดนี้" ท่านเจ้าอาวาสยิ้มแล้วตอบว่า

"โยมใคร่จะมาอุปสมบทที่วัดนี้ อาตมาภาพยินดีไม่ขัดข้อง" คุณจรูญได้ยินเจ้าอาวาสพูดเช่นนั้นก็ยิ้มแล้วก้มหน้า เหมือนทำท่าจะกราบ ขณะก้มหน้าอยู่นั้นประมาณ ๒ – ๓ วินาที คุณจรูญก็ไม่เงยหน้าขึ้น ทุกคนที่อยู่ในที่นั้นรู้สึกแปลกใจ จึงเข้าไปจับคุณจรูญเงยหน้าขึ้น จึงทราบว่าคุณจรูญเป็นลมหรือเส้นโลหิตในสมองแตกอยู่ในลักษณะโคม่า ตามหลักวิชาแพทย์แผนปัจจุบัน เส้นโลหิตในสมองแตกมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น เบ่งอุจจาระ จาม ไอ ตกใจ เสียใจ ดีใจ คิดมาก ออกกำลังมากเกินควร คุณจรูญมีอันเป็นไปในขณะดีใจ ปีติในเรื่องการสนทนากับเจ้าอาวาสในการอุปสมบทตายอย่างนี้ ข้าพเจ้าถือว่าคุณจรูญ "ตายดี" ตายอยู่หน้าพระและตายในขณะทำความดี

ตายชั่ว กินสุราตาย หนีเมียไปอาบนวดเป็นลมตาย เป็นชู้เมียเขาถูกยิงตาย แย่งแฟนฆ่ากันตาย โกหกเมียไปธุระ หรือทำงานล่วงเวลา แต่ความจริงพาแฟนไปเที่ยว รถชนกันหรือรถคว่ำตาย อย่างนี้เรียกว่า "ตายชั่ว" ตายขณะทำความชั่ว

ตายดี ตายชั่ว ที่ข้าพเจ้าชักตัวอย่างมาเล็กน้อย เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่าควรจะตายกันอย่างไหนดี ข้าพเจ้าขอเชิญชวนท่านที่เคารพมา "ตายดี" กันเถิด

ในที่สุดนี้ขอวิญญาณคุณจรูญ กาญจนสภา ญาติสนิทของผม จงไปสู่สุคติเถิด ขอบุญกุศลในความดีต่าง ๆ ที่คุณจรูญได้กระทำมา จงเป็นผลดลให้ คุณจรูญ ประสพสันติสุขโดยดวงแก่คติวิสัย ในสัมปรายภพทุกประการ

เล็ก ปิตะระนันทน์
คลังสินค้าทัณฑ์บน
การท่าเรือแห่งประเทศไทย

คำนำ

คุณเล็ก บีตะระนันทน์ ได้มาบอกให้ทราบว่า คุณจรูญ กาญจนสภา ได้ถึงแก่กรรมแล้ว ทราบแล้วพลอยเศร้าใจ มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้แวบหนึ่ง สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงอย่างนี้หนอ มีเกิดต้องมีดับเป็นธรรมดา สิ่งใดเกิดแล้วไม่ดับนั้นหาไม่ได้ มีเกิดที่ไหนก็มีดับที่นั้น ผู้มีความปรารถนาจักพ้นจากความทุกข์ จึงควรจักได้พิจารณาในเรื่องนี้ให้บ่อย ๆ

ในการฌาปนกิจศพ คุณจรูญ กาญจนสภา ครั้งนี้ คุณเล็ก เป็นผู้แทนเจ้าภาพมาบอกว่า จะพิมพ์หนังสือเรื่อง ธรรมวิจักขณกถา ของท่านเจ้าพระคุณพุทธทาส มหาเถระแห่งสวนโมกข์ ไชยา เรื่องหนึ่ง กับเรื่อง แสงสว่างแห่งชีวิต อันเป็นของอาตมาอีกเรื่องหนึ่ง สำหรับเรื่องแรกนั้น เป็นธรรมกถาที่ท่านเจ้าพระคุณ ฯ ได้แสดงในงานวิสาขบูชาที่วัดพระบรมธาตุ ไชยา ต่อพระพักตร์ของพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปทรงกระทำพิธีวิสาขบูชาที่นั่น เป็นธรรมกถาที่ควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง อ่านแล้วจักทำให้ท่านเข้าใจถึงความหมายของธรรมได้เป็นอย่างดี จึงเป็นเรื่องที่ควรอ่านโดยแท้.

เรื่องหลังเป็นธรรมกถาที่ได้แสดง ณ ธรรมศาลาของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ มีผู้อัดเทปไว้ถ่ายทอดออกมาเป็นตัวหนังสือ เอามาพิมพ์เพียงสองครั้งก่อน เมื่อมีทุนอำนวยก็จักพิมพ์อีกในคราวต่อไป.

อาตมาขออนุโมทนาในส่วนกุศลธรรมทานที่คณะเจ้าภาพ พร้อมด้วยญาติสนิทมิตรสหายได้พร้อมใจกันกระทำในครั้งนี้ ขอส่วนแห่งผลงานนี้จงสำเร็จแก่ชาวโลกทั่วไปทุกเมื่อเถิด.

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี
วัดชลประทานรังสฤษฎ์
ปากเกร็ด นนทบุรี
๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๑

รายนามผู้มีเกียรติที่ร่วมเป็นเจ้าภาพ ในการสวดพระอภิธรรม

(๑) มารดา ภรรยา บุตร ธิดา เจ้าภาพ

(๒) คุณนิตยา หุ่นอารักษ์ เจ้าของและผู้จัดการบริษัท วี เอส ฟาร์ม่า

(๓) คณะกรรมการโรงแรม แมนดาริน

(๔) พนักงานโรงแรม แมนดาริน และโรงเรียนวิทยานุกรณ์

(๕) แผนกคิดค่าธรรมเนียม กองผลประโยชน์การท่าเรือแห่งประเทศไทย

(๖) ท่านอธิบดี กรมโลหะกิจ (คุณวิชา เศรษฐบุตร)

(๗) ท่านรองผู้อำนวยการฝ่ายธุรการ การท่าเรือแห่งประเทศไทย และชาวจังหวัดบุรีรัมย์

บุตรและธิดาของคุณจรูญ กาญจนสภา รู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง และขอขอบพระคุณท่านที่ได้กล่าวนามมาแล้ว ณ โอกาสนี้ด้วย

ธรรมวิจักขณา

ของท่านเจ้าคุณพุทธทาสมหาเถระแห่งไชยา

แสงสว่างแห่งชีวิต

ของท่านเจ้าคุณ ปัญญานันทะภิกขุ

แห่ง

วัดชลประทานรังสฤษฎ์

ธรรมวิจักขณกถา

ขอถวายพระพร เจริญพระราชศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลพระชนม์สุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระปรมินทรธรรมมิกมหาราชาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา ในธรรมวิจักขณกถาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี, ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไป มิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบาย ในพระธรรมเทศนาบทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณพระกรุณาคุณ และพระขันติคุณ ได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมาผู้มีปัญญาน้อย, ขอถวายพระพร.

นโม ตัสสะ พะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (สามหน)

โย ธัมมัง ปัสสะติ, โส มัง ปัสสะติ, โยธัมมัง นะ ปัสสะติ โส มัง นะ ปัสสะตีติ ธัมโม สักกัจจัง โสตัพโพติฯ

ณ บัดนี้ จักได้พระราชทานถวายวิสัชนา ในธรรมวิจักขณกถา ดำเนินความตามวาระพระบาลี ดังที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า **โย ธรรมมัง ปัสสะติ โส มัง ปัสสะติ ฯลฯ** เป็นอาทิ ซึ่งมีใจความว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต. ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นเราตถาคต" ดังนี้เป็นต้น เพื่อเป็นธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสพระราชกุศล วิสาขบูชา ตามพระราชประเพณี

ก็แล ในการกุศลวิสาขบูชานี้ พุทธบริษัททั้งหลาย ย่อมทำการถวายการบูชาอันสูงสุด ด้วยกาย วาจา ใจ แด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า. การบูชาด้วยกาย ก็คือการเดินเวียนประทักษิณเป็นต้น. การบูชาด้วยวาจา ก็คือการกล่าวคำบูชาก่อนการกระทำประทักษิณเป็นต้น, การบูชาด้วยใจ ก็คือการน้อมระลึกถึงพระคุณ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น อยู่ตลอดเวลาแห่งการกระทำวิสาขบูชา.

ก็แต่ว่า การกระทำทั้งสามประการนี้ จักสำเร็จประโยชน์เต็มที่ ก็ด้วยการเห็นธรรมตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต" ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้นเอง. ดังนั้นจะได้ถวายวิสัชนาโดยพิสดาร ในข้อความอันเกี่ยวกับคำว่า "ธรรม" ในที่นี้.

จากพระพุทธสุภาษิตนั้น ย่อมแสดงให้เห็นได้โดยประจักษ์อยู่แล้วว่า "พระพุทธองค์จริงนั้น คือสิ่งที่เรียกว่าธรรม" หรือ "ธรรมนั่นแหละ คือพระพุทธองค์ องค์จริง", ด้วยเหตุนั้นเองพระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นเราตถาคต, ต่อเมื่อเห็นธรรม จึงชื่อว่าเห็นตถาคต.

ก็แล ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น พระสรีระร่างกายของพระองค์ได้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นตัวแทนแห่งธรรมสำหรับเครื่องสักการะบูชาแห่งสัตวโลกทั้งหลายเป็นต้น, ครั้นพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ก็มีพระสารีริกธาตุ คือธาตุอันเนื่องกับพระสรีระนั้น ได้เหลืออยู่เป็นตัวแทนแห่งธรรม สืบไปตลอดกาลนาน ดังเช่นพระสารีริกธาตุแห่งนี้ ที่พุทธบริษัททั้งหลายมี สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเป็นประธาน ได้กระทำสักการะบูชาเสร็จสิ้นไปแล้ว เมื่อสักครู่นี้.

ข้อนี้ สรุปความได้ว่า พระพุทธองค์ พระองค์จริงยังคงอยู่ตลอดกาล และเป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป, ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม". ส่วนนิมิตร หรือตัวแทนแห่งธรรมนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้ตามควรแก่สถานะ, คือจะเป็นพระสรีระของพระองค์โดยตรงก็ได้, หรือจะเป็นพระสารีริกธาตุก็ได้, หรือจะเป็นอุทเทสิกเจดีย์ มีพระพุทธรูปเป็นต้นก็ได้ แต่ทั้งหมดนั้น ล้วนแต่มีความหมายอันสำคัญสรุปรวมอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นั่นเอง

คำว่า "ธรรม" คำนี้ เป็นคำพูดที่ประหลาดที่สุดในโลก, เป็นคำที่แปลเป็นภาษาอื่นไม่ได้. ได้มีผู้พยายามแปลคำคำนี้เป็นภาษาต่างประเทศ เช่นภาษาอังกฤษเป็นต้นออกไปตั้ง ๒๐—๓๐ คำ ก็ยังไม่ได้ความหมายครบ หรือตรงตามความหมายของภาษาบาลีหรือภาษาของพุทธศาสนา. ส่วนประเทศไทยเรานี้ โชคดี ที่ได้ใช้คำคำนี้เสียเลย โดยไม่ต้องแปลเป็นภาษาไทย, เราจึงได้รับความสะดวกไม่ยุ่งยากลำบากเหมือนพวกที่พยายามจะแปลคำคำนี้ เป็นภาษาของตน ๆ

คำว่า "ธรรม" เป็นคำสั้น ๆ เพียงพยางค์เดียวแต่มีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งน่ามหัศจรรย์อย่างยิ่งเพียงไร เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาดูอย่างยิ่ง ดังต่อไปนี้

ในภาษาบาลี หรือภาษาพุทธศาสนาก็ตาม คำว่า "ธรรม" นั้น ใช้หมายถึงสิ่งทุกสิ่งไม่ยกเว้นสิ่งใดเลย, ไม่ว่าจะเป็นสิ่งดี สิ่งชั่ว หรือสิ่งไม่ดีไม่ชั่วก็รวมอยู่ในคำว่า "ธรรม" ทั้งหมด ดังพระบาลีว่า กุสลา ธัมมา, อกุสลา ธัมมา, อัพยากะตา ธัมมา, เป็นอาทิ.

ลักษณะเช่นที่กล่าวนี้ของคำว่า "ธรรม" ย่อมเป็นอย่างเดียวกันกับคำว่า "พระเป็นเจ้า" แห่งศาสนาที่มีพระเป็นเจ้า เช่นศาสนาคริสเตียนเป็นต้น. คำคำนั้น เขาให้หมายความว่า สิ่งทุกสิ่ง รวมอยู่ในพระเป็นเจ้าเพียงสิ่งเดียว. ดังนั้น แม้ในวงพุทธศาสนาเรา ถ้ากล่าวกันอย่างให้มีพระเป็นเจ้ากะเขาบ้างแล้ว เราก็มีสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นี้เองที่ตั้งอยู่ในฐานะเป็น "พระเป็นเจ้า" อย่างครบถ้วนสมบูรณ์. ทั้งนี้ก็เพราะว่า สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ในพุทธศาสนานั้นหมายถึงสิ่งทุกสิ่งจริง ๆ

เพื่อให้เห็นได้อย่างแจ้งชัดและโดยง่าย ว่าสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" หมายถึงสิ่งทุกสิ่งอย่างไรนั้น เราอาจจะทำการจำแนกได้ว่า "ธรรม" หมายถึงสิ่งเหล่านี้ คือ (๑) ธรรมชาติทุกอย่างทุกชนิดล้วนแต่เรียกในภาษาบาลีว่า "ธรรม", หรือธรรมในฐานะที่เป็นตัวธรรมชาตินั่นเอง. (๒) กฎของธรรมชาติซึ่งมีประจำอยู่ในธรรมชาติเหล่านั้น ก็เรียกในภาษาบาลีว่า "ธรรม" อีกเหมือนกัน, นี้คือธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ. และมีความหมายเท่ากันกับสิ่งที่เรียกว่า "พระเป็นเจ้า" ในศาสนาที่ถือว่ามีพระเป็นเจ้า อยู่อย่างเต็มที่แล้ว. (๓) หน้าที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติหรือกระทำ ในทางโลกหรือทางธรรมก็ตาม, นี่ก็เรียกโดยภาษาบาลีว่า "ธรรม" อีกเหมือนกัน มนุษย์ต้องประพฤติให้ถูกให้ตรงตามกฎของธรรมชาติจึงจะไม่เกิดความทุกข์ขึ้นมา มนุษย์ส่วนมากสมัยนี้หลงใหลในทางวัตถุมากเกินไป ไม่สนใจสิ่งที่เป็นสุขทางนามธรรม. ข้อนี้เป็นการกระทำที่ผิดกฎของธรรมชาติ จึงเกิดการยุ่งยากนานาประการ ที่เรียกกันว่า "วิกฤติกาล" ขึ้นในโลกจนแก้กันไม่หวาดไม่ไหว, มนุษย์สมัยนี้ ต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ แต่ในทางวัตถุ, ไม่ต้องการธรรมมาเป็นเครื่องประเล้าประโลมใจ เหมือนคนในครั้งพุทธกาล. และที่ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือ มนุษย์สมัยนี้ มีการกักตุนเอาไว้เป็นของตน หรือพวกของตัวมากเกินไป จนผิดกฎของธรรมชาติ, จึงได้เกิดลัทธิอันไม่พึงปรารถนาขึ้นมาในโลก อย่างที่ไม่เคยเกิดมาแต่ก่อนนี้เป็นต้น. ข้อนี้เป็นตัวอย่างของการที่มนุษย์ประพฤติหน้าที่ของตนอย่างไม่สมคล้อยกันกับกฎของธรรมชาติ, หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือ ประพฤติผิดต่อธรรมฝ่ายที่จะเป็นไปเพื่อดับทุกข์, แต่ได้เป็นไปในฝ่ายที่จะสร้างความทุกข์ขึ้นมาในโลก อย่างไม่มีที่สิ้นสุด, นี้อย่างหนึ่ง, (๔) ผลของการทำหน้าที่ หรือการปฏิบัติ, ที่เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ เช่นความทุกข์ ความสุข หรือการบรรลุมรรคผลนิพพาน หรือแม้ที่สุด แต่ความเป็นพระพุทธเจ้าของพระพุทธองค์ก็ดี ซึ่งก็ล้วนแต่เป็นผลของการทำหน้าที่ หรือการปฏิบัติไปทั้งนั้น, ทั้งหมดนี้ ทุกชนิดทุกอย่าง ก็ล้วนแต่เรียกโดยภาษาบาลีว่า "ธรรม" อีกเหมือนกัน. ทั้งหมดนี้คือความหมายอันกว้างขวางของคำว่า "ธรรม" ซึ่งมีอยู่เป็นประเภทใหญ่ ๆ ๔ ประเภท

สรุปแล้วคำว่า "ธรรม" เพียงพยางค์เดียวหมายความได้ถึง ๔ อย่าง คือหมายถึงตัวธรรมชาติก็ได้, หมายถึงกฎของธรรมชาติก็ได้, หมายถึงหน้าที่มนุษย์ต้องทำให้ถูกตามกฎของธรรมชาติก็ได้, และหมายถึงผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ก็ได้. นับว่าเป็นคำพูดคำหนึ่ง ที่ประหลาดที่สุดในโลก และไม่อาจจะแปลเป็นภาษาอื่นได้ด้วยคำเพียงคำเดียว ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น.

เมื่อสิ่งที่เรียกว่าธรรม มีมากมายมหาศาลอย่างนี้ ปัญหาจะเกิดขึ้นมาว่า คนเราจะรู้ธรรม หรือเห็นธรรมได้ทั้งหมดอย่างไรกัน ?

เกี่ยวกับข้อนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เองแล้วว่า เราอาจจะรู้ได้ทั้งหมด และปฏิบัติได้ทั้งหมด ในส่วนที่จำเป็นแก่มนุษย์ หรือเท่าที่มนุษย์จะต้องเข้าเกี่ยวข้องด้วย ส่วนที่เหลือนอกนั้น ไม่ต้องสนใจเลยก็ได้, ข้อนี้พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า ธรรมที่ตถาคตได้ตรัสรู้ทั้งหมดนั้น มีปริมาณเท่ากับใบไม้หมดทั้งป่า, ส่วนธรรมที่นำมาสอนคนทั่วไปนั้นมีปริมาณเท่ากับใบไม้กำมือเดียว. ข้อนี้หมายความว่า ทรงนำมาสอนเท่าที่จำเป็นแก่การทำความดับทุกข์โดยตรงเท่านั้น

ธรรมที่ทรงนำมาสอนนี้ แม้จะกล่าวกันว่ามีถึง ๘๔,๐๐๐ หรือ ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ก็ตามก็ยังสรุปลงได้ในคำพูดเป็นประโยคสั้น ๆ เพื่อประโยคเดียวว่า "สัพเพธัมมานาลํ อะภินิเวสายะ" ซึ่งแปลว่า "ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควรสำคัญมั่นหมายว่าตัวตน หรือของตน" ดังนี้. การรู้ข้อนี้ คือการรู้ธรรมทั้งหมด, การปฏิบัติข้อนี้ คือการปฏิบัติธรรมทั้งหมด ในพระพุทธศาสนา, และเป็นการมีชัยชนะเหนือความทุกข์ทั้งหมดได้เพราะเหตุนั้น, ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ส่วนบุคคล หรือเป็นทุกข์ของโลกโดยส่วนรวมก็ตาม. ถ้าผู้ใดเห็นธรรมส่วนนี้โดยประจักษ์ ผู้นั้นชื่อว่า ผู้นั้นเห็นองค์พระตถาคตพระองค์จริงโดยแท้จริง

การเห็นธรรมในที่นี้ เมื่อกล่าวโดยใจความหมายถึงการมีธรรมที่เป็นความดับทุกข์อยู่แล้วในตนและเห็นประจักษ์อยู่แล้วภายในใจตน ว่าความดับทุกข์นั้นเป็นอย่างไร. นี่แหละคือหนทางออกทางเดียวของพวกเรามนุษย์สมัยปัจจุบันนี้ ที่อาจจะเห็นพระพุทธองค์พระองค์จริงได้ ทั้งที่เขากล่าวกันว่า พระองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้วตั้งสองพันกว่าปี. แต่เราอาจจะเห็นพระองค์ได้โดยการนำมาใส่ไว้ในใจของเราเสียเลย, นับว่าเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งขึ้นไปอีก.

ข้อที่ควรทราบต่อไป ยังมีสืบไปอีกว่า สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นั้น นอกจากจะเป็นคำพูดที่ประหลาดที่สุด โดยแปลเป็นภาษาอื่นไม่ได้ และหมายถึงสิ่งทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร

เลยดังนี้แล้ว ยังเป็นของประหลาดในข้อที่ว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงเช่นเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า "พระเป็นเจ้า" ในศาสนาของพวกที่มีพระเป็นเจ้านั้นเหมือนกัน ข้อนี้ปรากฏอยู่ในบาลี ขุททกนิกาย ชาดก ว่า "ธัมโม หะเว ปาตุ ระโหสิ ปุพเพ" ซึ่งแปลว่า "ธรรม ปรากฏอยู่ก่อนแล้ว แล" ดังนี้เป็นต้น "ธรรม" ในลักษณะเช่นนี้ในทางพุทธศาสนาหมายถึงกฎของธรรมชาติ หรืออำนาจอันลึกลับสูงสุดเหนือสิ่งใด ที่บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ นานา อยู่ฝ่ายหนึ่งหรือประเภทหนึ่ง, และอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งตรงกันข้าม คือไม่มีการเกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลง. อันได้แก่ตัวกฎธรรมชาติ หรืออำนาจอันนั้นนั่นเอง ดังนี้. ถ้าผู้ใดได้รู้ได้เห็นหรือได้เข้าถึงธรรมประเภทหลังนี้แล้ว ก็จะไม่หลงใหลในธรรมประเภทที่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป นับว่าเป็นสิ่งที่น่าประหลาดมหัศ-จรรย์ อีกอย่างหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรม นี้ยังเป็นสิ่งที่มีอยู่ตลอดกาล ยิ่งกว่าดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นต้นเสียอีก สมมุติว่า ถ้าเอาอายุของดวงอาทิตย์เป็นต้นไปเปรียบกับอายุของธรรมแล้วก็จะมีลักษณะเท่ากันกับการเอาอายุของยุงตัวหนึ่ง ไปเปรียบกันกับอายุของดวงอาทิตย์เป็นต้นอีกนั่นเอง, ซึ่งจะเป็นสิ่งที่น่าขบขันและน่าคิดอย่างไม่มีอะไรเหมือน ทั้งนี้ก็เพราะว่า ธรรมนั้นก็คือสิ่งที่เป็นความสมดุลย์หรือเหมาะสมที่จะคงอยู่ตลอดกาลนั่นเอง

กฎทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า "สิ่งใดเหมาะสมที่จะอยู่ สิ่งนั้นจะคงอยู่หรือเหลืออยู่, สิ่งใดไม่เหมาะสมที่จะอยู่คือเข้ากันไม่ได้กับสิ่งที่แวดล้อมเป็นต้นแล้ว สิ่งนั้นจะสูญไป" ดังนี้ นั้นก็คือ กฎของธรรม โดยตรง, และธรรมนั่นแหละ เป็นเพียงสิ่งเดียวที่จะยังคงอยู่ตลอดกาล อย่างไม่มีที่สิ้นสุดจริง ๆ ดังนั้น สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" นั้น จึงตั้งอยู่ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดเหนือสิ่งอื่นใด จนกระทั่งแม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายทุกพระองค์ ก็ล้วนแต่ทรงเคารพธรรม, มีธรรมเป็นที่เคารพ, ไม่อาจจะมีสิ่งอื่นเป็นที่เคารพนอกจากธรรมเพียงสิ่งเดียว, ทั้งที่พระพุทธเจ้าเอง เป็นผู้ที่ได้ตรัสรู้ธรรมหรือทำให้ธรรมนั้นปรากฏแก่สายตาของสัตว์ทั้งปวง ซึ่งไม่อาจจะมองเห็นได้ด้วยสติปัญญาของตนเอง ข้อความนี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธ-องค์ทรงรำพึง และตรัสไว้เองในคราวที่ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ซึ่งมีปัญหาเกิดขึ้นว่าพระพุทธเจ้าจะทรงอยู่โดยมีอะไรเป็นที่เคารพ หรือหาไม่ดังนี้

ข้อความทั้งหมด ตามที่กล่าวมานี้ ถ้าจะสรุปความให้สั้นที่สุด ก็จะสรุปได้ความว่า เนื้อตัวของเราทั้งหมด ก็คือธรรม, กฎธรรมชาติที่ควบคุมเราอยู่ก็คือธรรม หน้าที่ที่เราจะต้องกระทำให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาตินั้น ๆ ก็คือธรรม, และในที่สุด ผลต่าง ๆ ที่จะ

เกิดขึ้นแก่เรา ตลอดจนถึงการบรรลุมรรคผลในขั้นสุดท้ายของเราก็คือธรรมอีกนั่นเอง ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ธัมมทีปา ธัมมสะระณา, ซึ่งแปลว่า ท่านทั้งหลาย จงมีธรรมเป็นดวงประทีป, จงมีธรรมเป็นที่พึ่งอาศัยเถิด" ดังนี้, และพร้อมกันนั้น ก็ได้ตรัสว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต, ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นเราตถาคต แม้ว่าผู้นั้นจะจับมุมจีวรของเราถืออยู่แล้ว ก็ตาม" ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

บัดนี้ เป็นการกล่าวได้ว่า เป็นโชคดีมหาศาล เป็นบุญกุศลมหาศาล ของประชาชนชาวไทย ที่ได้มีมหาอัตตาหรือตนหลวงที่เป็นดวงวิญญาณของประเทศชาติ ที่เป็นธรรมิกราชา คือ เป็นตนหลวงที่ประกอบด้วยธรรม, เป็นตนหลวงที่ทรงสรรเสริญธรรม, เป็นตนหลวงที่ทรงชักชวนประชาชนในธรรม, เป็นตนหลวงที่ทรงโปรดปรานผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรม, และทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ เพื่อความมีอยู่แห่งธรรม ในประเทศไทยและตลอดโลกทั้งปวง, ดังพระราชภารกิจต่าง ๆ ปรากฏเป็นประจักษ์พยานอยู่แก่สายตาของประชาชนชาวไทยทั้งมวลแล้ว

ส่วนที่ควรนับว่าเป็นกรณีพิเศษในวันนี้นั้น คือสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารได้เสด็จมาถึงเมืองไชยานี้ เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา, ในที่เฉพาะหน้าแห่งพระธาตุเจดีย์ อันเป็นที่ประดิษฐานแห่งพระบรมสารีริกธาตุนี้ ย่อมเป็นการกระทำที่ส่งเสริมความมีอยู่แห่งธรรม ในจิตใจของประชาชนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, หรืออย่างน้อย ก็จะยังคงมีอยู่อย่างเพียงพอ แก่การที่จะคุ้มครองประชาชนส่วนนี้ ให้ตั้งอยู่ในธรรม, ให้มีความร่าเริงกล้าหาญในการประพฤติธรรม สืบต่อไปตลอดกาลนาน

แม้ว่าเมืองไชยานี้ จะเป็นเมืองโบราณมาแล้วแต่สมัยศรีวิชัยเคยรุ่งเรืองด้วยพุทธศาสนาแล้วอย่างยิ่ง ถึงกับแม้แต่บทกล่อมลูกของชาวบ้าน ก็มีการกล่าวถึงนิพพานมาแล้วก็ตาม, แต่บัดนี้ ตกอยู่ในสภาพที่ต้องการสิ่งกระตุ้นเตือนใจในทางธรรม เป็นอย่างยิ่ง, ดังนั้น การเสด็จพระราชดำเนินมาจนถึงที่นี่ ในลักษณะอย่างนี้ ในสถานะการณ์อย่างนี้, ย่อมเป็นพระมหากรุณาธิคุณ และสวัสดีมงคล, แก่ประชาชนในถิ่นนี้อย่างมหาศาล เหลือที่จะเปรียบปาน

ขอให้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร จงได้ทรงทราบถึงความจริงข้อนี้ โดยประจักษ์, แล้วทรงสำราญพระราชหฤทัย ตามวิสัยแห่งธรรมราชา ผู้ทรงชักชวนประชาชนทั้งหลาย ในทางแห่งธรรม จงทุกประการเถิด

ธรรมเทศนา สมควรแก่เวลา, เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้ ขอถวายพระพร.

ปาฐกถาธรรม

โดย

เจ้าคุณปัญญานันทมุนี

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมอันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ท่านจงอยู่ในอาการสงบเรียบร้อย ตั้งอกตั้งใจฟังเรื่องที่จะนำมากล่าวสู่กันฟังต่อไป ณ บัดนี้

เวลาที่เรามาฟังธรรมไม่ว่าจะเป็นในสถานที่ใด กิจเบื้องต้นที่ต้องกระทำก่อนก็คือน้อมจิตบูชาต่อพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะสิ่งทั้งสามประการนี้เป็นที่พึ่งในทางใจอันสูงสุดของพวกเราทุกคนที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่นเวลาที่มีการตกอกตกใจหรือสะดุ้งกลัวต่อภัยอันตราย ก็เอาพระรัตนตรัยนี่เป็นที่พึ่ง ไม่เหมือนบุคคลประเภทอื่นที่ยังไม่มีความก้าวหน้าในทางจิตใจ ขาดการศึกษาในเรื่องของธรรม เวลามีการตกอกตกใจขึ้นก็มักจะเอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ ดังคำที่ท่านกล่าวไว้ในที่แห่งหนึ่งว่า "มนุษย์เป็นจำนวนมากเมื่อถูกภัยอันตรายคุกคามแล้ว ก็ถือเอาภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำ อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นที่พึ่งที่นับถือ" (เนตํ โข สรณํ เขมํ) นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม ไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด ผู้ที่ไปยึดเอาสิ่งนั้นเป็นที่พึ่ง ย่อมไม่หลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ แต่ว่าบุคคลผู้ถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้น ว่าเป็นที่พึ่งย่อมพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน

ชาวพุทธเราจึงได้เอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งด้วยการเปล่งวาจาว่า พุทธํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง อันการถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่นับถือนั้น เราจะมีการถือขนาดไหน จึงจะเป็นที่พึ่งได้อย่างแท้จริง

การถึงพระรัตนตรัยของบุคคลทั่ว ๆ ไปนั้น ก็ถึงได้ตามชั้นของปัญญา บุคคลใดปัญญาน้อย ก็ถึงได้แต่เพียงน้อย ๆ ปัญญาปานกลางก็ถึงได้สูงขึ้นไปหน่อย ถ้าปัญญามากสูงสุด ก็ถึงพระรัตนตรัยชั้นสูงสุด องค์พระรัตนตรัยคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นั้นจึงมีเป็นชั้น ๆ ชั้นที่เหมาะสำหรับเด็ก ๆ ชั้นที่เหมาะสำหรับผู้ใหญ่ คำที่ว่าเด็กในที่นี้ ไม่ได้หมายเอาแต่เด็กเล็กนั้นหามิได้ แต่หมายถึงความเป็นเด็กในทางจิต ทางวิญญาณ เด็กซึ่งเรียกว่าเป็นเด็กในทางจิตทางวิญญาณนั้น แม้ร่างกายจะเติบโตมีอายุเกิน ๒๐ แล้ว แต่ยังมีสภาพเป็นเด็กในทางจิตใจขาดความรู้สึกในทางนึกคิดที่ชอบที่ควร เป็นเสมือนหนึ่งคนไร้เดียงสาไม่มีความคิดอ่านในด้านที่เกิดปัญญา ในด้านความเชื่อก็เชื่อง่ายเชื่อดายเกินไป โดยไม่ได้ไตร่ตรองหาเหตุหาผลในสิ่งนั้น ๆ คนประเภทนี้เรียกว่าเป็นเด็กในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า คนที่ยังเป็นเด็กอยู่อย่างนั้นย่อมถึงพระรัตนตรัยได้แต่เพียงชั้นเด็ก ๆ ไม่สามารถเข้าถึงพระรัตนตรัยในชั้นที่เรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ได้

ขอให้ดูชาวพุทธเราทั่ว ๆ ไปในสมัยนี้ ที่เรานับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั้น เราเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาเป็นที่พึ่งในรูปใดบ้าง จะพูดให้เห็นง่าย ๆ คนส่วนมากนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างเด็ก ๆ คือถือเอาในสิ่งที่เป็นรูปว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์ มีเดช สามารถดลบันดาลให้ตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อันนี้มีอยู่มากในชาวพุทธทั่ว ๆ ไป ที่เราถือพระเครื่องอันเป็นพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ การนับถือพระในรูปนั้น ถ้าพูดกันอย่างไม่เกรงใจ ก็เรียกว่าเป็นการนับถือแบบเด็ก ๆ อยู่นั่นเอง ยังไม่ได้ก้าวหน้าไปในด้านธรรมะอันเป็นข้อต้องปฏิบัติที่พระองค์ต้องการ เราต้องการแต่เพียงให้พระคุ้มครองรักษาเรา ในทางพระพุทธศาสนานั้น หากพูดกันโดยตรงไปตรงมาอย่างแท้จริงแล้ว พระจะคุ้มครองรักษาใครไม่ได้ พระพุทธองค์ท่านไม่ได้คุ้มครองรักษาใคร หากคุ้มครองรักษาได้ต่อเมื่อคนนั้นเอาพระมาคุ้มครองรักษาตนเอง คือการปฏิบัติธรรมในเวลาที่พระองค์สอนใคร ๆ มักจะบอกว่า "เราตถาคตเป็นแต่เพียงผู้ชี้ทางให้ ส่วนการเดินตามทางนั้นเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย" การที่พระองค์บอกลงไปเช่นนี้เท่ากับเป็นการชี้ชัดลงไปว่า พระองค์เป็นเพียงผู้สอน ส่วนการปฏิบัติตามคำสอนนั้นเป็นหน้าที่ของเราผู้รับฟัง ถ้าเรารับฟังการสอนแล้วเพียงแต่ฟังเฉย ๆ อย่างนี้เรียกว่าฟังเพื่อให้รู้ แต่ไม่ได้เอาไปคิดให้เข้าใจ แล้วไม่ปฏิบัติตามคำสอนนั้น ผลประโยชน์

อันเกิดขึ้นจากคำสอนนั้นก็ยังไม่มี พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านทำหน้าที่สอนให้เราทั้งหลายเกิดความรู้ความเข้าใจ ครั้นได้ความรู้ความเข้าใจแล้ว เราจะต้องปฏิบัติ การปฏิบัติตามคำสอนนั้นแหละเป็นหน้าที่ของเราทุกคนจะต้องทำด้วยตัวของเราเอง

ถ้าเราได้ปฏิบัติตามคำสอน ก็เรียกว่าพระคุ้มครองรักษา ถ้ายังไม่ปฏิบัติตามคำสอนก็ยังไม่มีพระคุ้มครองรักษาเรา เช่น เรามีพระห้อยคอแต่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระแล้วพระที่ไหนจะมาคุ้มครองรักษาเรา เรายังจะต้องมีอันตรายอันเกิดขึ้นจากการผิดพลาดจากความประมาทในการพูด ในการปฏิบัติอยู่เสมอไป ดูให้เห็นทั่ว ๆ ไป เช่นอุบัติเหตุเกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ นั้น ส่วนมากมีเครื่องรางป้องกัน เช่นรถยนต์ไหลลื่นลงไปในคูน้ำ ถ้าเราไปดูโดยมากก็มีไชของหลวงพ่อเพนบ้าง มีผ้ายันต์ขาว ผ้ายันต์แดง แล้วบางทีก็มีรูปหลวงพ่ออะไรต่าง ๆ ติดไว้ที่กระจกหน้ารถ บางคันก็มีรอยเจิมหน้ารถเรียบร้อย แต่ว่าทำไมรถคันนั้นจึงลงไปอยู่ในคูได้ พระไม่คุ้มครองหรือ ? ตอบว่าพระไม่คุ้มครองไม่รักษารถคันนั้น เพราะว่าคนขับรถคันนั้นไม่มีพระประจำจิตใจเป็นผู้ยังอยู่ในวัยเด็ก ยังไม่เดียงสายังไม่เข้าใจอะไร ๆ ที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง เลยได้ทำการผิดพลาดเสียหายเช่นนั้น

คนเราบางคนมีพระมีไว้กับเนื้อกับตัว แต่ว่าไปเที่ยวที่ไม่สมควร เช่นว่าไปดื่มเหล้าจนเมามาย ไปเที่ยวกลางคืนในสถานที่ไม่ควรเที่ยว ไปบ่อนการพนันหรือประพฤติสิ่งเสียหายด้วยประการต่าง ๆ พระมีห้อยเต็มคอ แต่ไม่ได้รับผลอันตนปรารถนา เช่นว่าไม่มั่งมีขึ้น ไม่มีความสุขอันเกิดจากทรัพย์สมบัติ ไม่ก้าวหน้าในชีวิตในการงาน ก็ย่อมจะบ่นกับตนเองว่าเรามีพระอยู่หลายองค์ พระสมเด็จก็มี นางพญา ขุนแผน พระอะไร ๆ ก็มีทั้งนั้น แต่ว่าไม่เห็นดีขึ้นเลย ยังเหมือนเดิม การที่บ่นออกมาเช่นนั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าพูดอย่างเด็กอมมือไม่ได้พูดอย่างคนฉลาดมีปัญญา ถ้าคนฉลาดมีปัญญาจะไม่พูดออกมาอย่างนั้น แต่จะมองดูตัวเองจนเข้าใจชัดเจนว่าตัวเองบกพร่องในเรื่องอะไร มีความผิดพลาดอยู่ในเรื่องอะไรจึงได้มีอาการเช่นนี้เกิดขึ้น การพิจารณาตนเองอย่างนั้นไม่ใช่วิสัยของเด็ก แต่เป็นวิสัยของบุคคลผู้มีปัญญามีความรู้มีความฉลาด จึงเข้าใจหาเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ ได้ตามความเป็นจริง

ท่านผู้ฟังบางท่านอาจจะนึกว่าท่านปัญญานันทะนี่ไม่ชอบให้เอาพระห้อยคอกระมังจึงได้พูดในรูปเช่นนั้น หามิได้ อาตมาไม่ได้ติคนที่มีพระห้อยคอ แต่ติคนที่ไม่รู้จักพระต่างหาก การมีพระพุทธรูปองค์น้อยห้อยคอนั้น เป็นการดีไม่เสียหายอะไร แต่เราต้องรู้ว่า

เราห้อยคอไว้เพื่ออะไร ถ้าเราเอามาห้อยคอไว้เฉย ๆ โดยความเชื่อมั่นว่าสิ่งนี้ศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีเดช สามารถช่วยเราให้พ้นจากอันตราย การห้อยคออย่างนั้นเป็นการห้อยคออย่างเด็ก เหมือนเราเอาอะไรไปผูกคอเด็กไว้ ไม่ได้ห้อยคอไปอย่างผู้ใหญ่ แต่ถ้าเราเอาพระพุทธรูปมาห้อยคอตามแบบของผู้ใหญ่ เราจะไม่เชื่ออย่างนั้น **เราห้อยคอเพื่อเป็นสิ่งเตือนจิตสะกิดใจให้ได้มีความสำนึกรู้สึกผิดชอบชั่วดี** เพราะปกติคนเรามักจะมีความประมาท มีความเผลอไผลในเรื่องต่าง ๆ ถ้าไม่มีอะไรคอยเตือนจิตสะกิดใจแล้วเราอาจจะผิดพลาดในการพูดการทำเมื่อใดก็ได้ ความทุกข์ความเดือดร้อนจะเกิดขึ้นในชีวิต เพราะการกระทำที่ผิดพลาดนั้น ๆ ฉะนั้น จึงจะต้องมีสิ่งสำหรับเตือนใจ เพื่อให้ได้เกิดความสำนึกรู้สึกผิดชอบชั่วดี เราจึงได้เอาพระพุทธรูปมาห้อยคอ

ในสมัยที่เขาสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ ๆ ในยุคสุโขทัยพระองค์เล็ก ๆ นี่เกิดในยุคสุโขทัย ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ขลังศักดิ์สิทธิ์อะไร พ่อขุนรามคำแหงนั้นท่านมีปัญญา พระศาสนาในยุคสุโขทัยไม่เหมือนกับในยุคกรุงเทพ ฯ มีความเจริญกว่ายุคกรุงเทพ ฯ ในด้านจิตใจ มีความเจริญในการศึกษามากกว่าในสมัยนี้ ในสมัยนั้นเรารับพระพุทธศาสนามาจากประเทศลังกา เป็นศาสนาดั้งเดิม ยังไม่รุงรังเท่าใด ศาสนามาขึ้นที่นครศรีธรรมราชก่อนแล้วก็เผยแผ่ที่นั่น ชาวบ้านชาวเมืองได้ศึกษาเข้าใจธรรม

พระที่มาสอนศาสนาในยุคนั้นเป็นนักปฏิบัติธรรม เป็นนักเผยแผ่ธรรม ไม่ใช่**นักเผยแผ่เครื่องรางของขลังหรือลัทธิไสยศาสตร์หมอดูหมอเดาหามิได้** แต่เป็นนักสอนธรรมอันแท้จริงทำการสอนมีชื่อมีเสียงที่เมืองนครศรีธรรมราช จนกระทั่งชื่อเสียงดังไปถึงเมืองสุโขทัยอันเป็นเมืองหลวงในสมัยนั้น พ่อขุนรามคำแหงจึงได้ส่งทูตไปนิมนต์ให้พระเหล่านั้นไปอยู่กรุงสุโขทัย เราจะเห็นว่าพระที่ไปจากนครศรีธรรมราชไปอยู่สุโขทัยในยุคนั้นไม่ใช่พระประเภทฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมในเรื่องลาภยศ เพราะท่านไม่สมัครอยู่ในเมือง เมื่อไปถึงสุโขทัยแล้วไปตั้งวัดอยู่ในป่าห่างเมืองมาก จากพระราชวังอันเป็นที่ประทับ ถ้าจะไปให้ถึงวัดที่พระท่านอยู่กันในสมัยนั้น ก็ห่างไกลหลายกิโล หลายกิโลในสมัยก่อนย่อมห่างไกลมากเพราะต้องเดินด้วยเท้า กุฏิยังเหลือเป็นซากให้เห็นอยู่ในสมัยนี้เป็นกุฏิหลังเล็กทำด้วยหินศิลาแลงยาวประมาณวากว่า ๆ กว้างไม่ถึงวาเสียด้วยซ้ำไป เรียงกันเป็นแถวห่าง ๆ กันนั่นแหละเป็นที่อยู่ของพระผู้เผยแผ่ธรรมในสมัยนั้น พ่อขุนรามคำแหงว่างจากงานจากการโดยเฉพาะในเวลากลางคืน ท่านก็มักจะทรงช้างเสด็จไปจนถึงบริเวณวัดแล้วลงจากหลังช้าง

เดินด้วยพระบาทไปหาพระเหล่านั้น เพื่อสนทนาในข้อธรรม ไต่ถามในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นที่สงสัยว่าจะดำเนินชีวิตอย่างไร จะดำเนินประศาสโนบายในการปกครองบ้านเมืองอย่างไร ท่านเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการปกครองบ้านเมืองมาก บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อน สมกับเมืองที่เรียกว่า "สุโขทัย"

ในด้านการพระศาสนานั้น แม้ว่าจะมีการสร้างพระพุทธรูปก็เป็นการสร้างเพื่อเตือนจิตสะกิดใจให้ประชาชนเกิดความนึกความคิดในทางที่ดีที่งาม ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายคือสร้างพระไว้ตามภูเขา พระพุทธรูปที่พ่อขุนรามคำแหงสร้างไว้บนยอดเขานั้น ส่วนมากเป็นพระยืน ไม่ใช่พระนั่งหรือพระนอน ในเมืองสุโขทัยไม่มีพระนอนเลยสักองค์เดียวเพราะว่าไม่ต้องการให้นอน ต้องการให้เดิน ต้องการให้ก้าวหน้า เป็นเมืองที่เริ่มสร้างเนื้อสร้างตัว จะมัวไปนอนกันอยู่นั้นก็ไม่ได้ ต้องคิดก้าวหน้ากัน จึงทำพระแบบอัฏฐารถ พระอัฏฐารถคือพระก้าวเดินอยู่บนยอดเขา การที่สร้างพระอยู่บนยอดเขาสูง ๆ นั้นเพื่ออะไร ก็เพื่อจะให้คนเห็นแต่ไกล เห็นแล้วจะได้นึกถึงพระ เมื่อเห็นพระกำลังยืนอยู่เราจะได้นึกว่าพระพุทธเจ้าท่านยืน พระพุทธเจ้าท่านจะเดิน แล้วก็นึกถึงคำสอนของท่านซึ่งสอนว่า "อุฏฐานะ" ให้ลุกขึ้นประกอบการงานอย่าเกียจคร้าน ให้ก้าวไปข้างหน้าเพื่อปฏิบัติงานให้แข่งกับเวลา เพราะชีวิตของเรานั้น เมื่อเวลาผ่านไปเราก็แก่ลงไปด้วย เราจะตายเสียเปล่า ๆ ถ้าไม่ได้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ตนแก่ท่าน ท่านจึงได้สร้างพระอย่างนั้นไว้บนภูเขาสูง เพื่อเป็นสิ่งสะกิดใจให้ประชาชนได้นึกถึงพระนี่คือการสร้างพระแบบที่เรียกว่าอัฏฐารถองค์ใหญ่ ๆ เป็นพระยืนทั้งนั้น

ในสมัยต่อมา คนไปไหว้พระ นมัสการตามที่ต่าง ๆ พระท่านไม่มีหนังสือธรรมะสำหรับแจกเหมือนในสมัยนี้ ก็มีทางเดียวที่จะให้อะไรฝากไปเป็นเครื่องเตือนใจแก่คนเหล่านั้นบ้าง ก็เลยสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นภาพเตือนใจ พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยสุโขทัยก็เป็นรูปยืน เดินทั้งนั้น ที่เราเรียกว่าพระกำแพงเขย่ง ถ้าพูดให้ไพเราะหน่อยก็เรียกว่าพระพุทธลีลา หรือพระก้าวหน้า พระพุทธลีลาหรือพระก้าวหน้า หมายความถึงพระกำลังก้าวเดินก็เท่ากับสอนให้ประชาชนได้ตื่นตัวให้ก้าวหน้าให้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ ให้ปฏิบัติการงานอันเป็นหน้าที่ ไม่ปล่อยเวลาในชีวิตให้ล่วงไปเปล่า ๆ ไม่ได้กระทำพิธีปลุกเสกลงเลขยันต์อะไรสร้างแจกแก่ประชาชน แต่ว่าเมื่อทำมากแจกไม่หมดก็เก็บไว้ในเจดีย์ ไม่ได้มีความมุ่งหมายจะให้ศักดิ์สิทธิ์ป้องกันอันตรายหามิได้ แต่เพราะแจกไม่หมดแล้วก็เก็บไว้

พวกเราในยุคหลังนี้ไปเที่ยวขุดกรุเจดีย์ทำให้เสียหาย แล้วเอาพระเหล่านั้นมาขายมาแลกกันเป็นการใหญ่ นี่จุดหมายเดิมเขาเป็นอย่างนี้

รูปพระเครื่ององค์เล็ก ๆ นั้น ถ้าเราพิจารณาก็ล้วนแต่ว่าเป็นภาพเตือนจิตสะกิดใจให้เกิดความสำนึกรู้สึกผิดชอบชั่วดี จะพูดในด้านทั่ว ๆ ไป ว่าท่านเตือนใจเราอย่างไร คือพระพุทธรูปที่เขาทำขึ้นเพื่อให้เป็นภาพเตือนใจให้เราได้นึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ให้รู้ว่าพระองค์มีความดีอย่างไร อย่างน้อย ๆ เราก็ต้องนึกว่าพระองค์มีความกรุณา มีปัญญา มีความบริสุทธิ์ อันเป็นคุณที่เราสวดท่องบ่นกันอยู่เสมอ เช่นเวลาที่เราบูชาพระเราก็ว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา อรหํ นั้นหมายถึงความบริสุทธิ์ สมฺมาสมฺพุทฺโธ หมายถึงปัญญาตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ภควา นั้นหมายถึงความกรุณา คือสงสารอยากจะช่วยบุคคลอื่นให้รู้ให้เข้าใจธรรมะ แล้วจะได้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน พระคุณทั้งสามประการนี้เป็นคุณใหญ่ เราจึงได้เอามาสวดบูชาพระ แม้ในการตั้งนะโมสามจบก็ว่าในเรื่องนี้ นโมตสฺสะ ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส ภควโต ก็หมายถึงความกรุณา อรหโต หมายถึงความบริสุทธิ์ สมฺมาสมฺพุทธสฺส ก็หมายถึงปัญญาตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เราพูดกันแต่เรื่องความงามความดีของพระพุทธเจ้า พูดถึงเรื่องความกรุณา พูดถึงเรื่องปัญญา พูดถึงเรื่องความบริสุทธิ์ เรามีพระพุทธรูปไว้กับเนื้อกับตัวก็เพื่อให้ได้มองเห็นสิ่งเหล่านี้ ให้ได้นึกถึงสิ่งเหล่านี้

ผู้ที่ใช้พระเป็นต้องใช้อย่างนี้ คือว่าเมื่อเราเอาพระติดไปกับตัว เช่นคนโบราณเขาบอกว่าจะไปไหนมาไหนนิมนต์พระไปด้วยนะ เขาว่าอย่างนั้น เขาพูดภาษาธรรมะ ไม่ใช่พูดภาษาคน แต่ว่าเราไม่เข้าใจ เราพูดกันแต่ภาษาคน ไม่พยายามพูดภาษาธรรมะกันบ้าง เราเข้าใจว่านิมนต์หลวงพ่อห้อยคอไปด้วยเพราะอย่างนั้นเวลาไปไหน ก็ยกสายสร้อยขึ้นมาทูนหัวแล้วก็ห้อยคออย่างนี้เรียกว่านิมนต์พระแบบคน ไม่ใช่นิมนต์พระแบบธรรมะ เพราะถ้าเป็นแบบธรรมะ เมื่อเราเอาพระห้อยคอ เราก็ต้องนึกถึงธรรมะอันเป็นคำสอนของพระนึกว่าเราจะไปไหนไปด้วยอาการอย่างไร สมมุติว่าเราจะออกจากบ้าน ขับรถยนต์ไป ก็อธิษฐานใจว่าจะขับรถด้วยความไม่ประมาทไม่ให้เร็วเกินไป จะมีสติตลอดเวลาในการขับรถจะไปด้วยใจที่สงบเยือกเย็น เรียกว่านิมนต์พระไว้ที่ใจแล้ว เอาความสงบมาไว้ที่ใจ เอาสติมาไว้ที่ใจ เอาสัมปชัญญะมาไว้ที่ใจ เอาความอดทนมาไว้ที่ใจด้วย เวลาไปหยุดที่ไฟแดง เราก็หยุดด้วยความอดทน อย่าไปโกรธไฟ โกรธรถมาก ตลอดจนคนข้างเคียง

เพราะว่ามันเผาตัวเราให้ร้อนไม่ได้เรื่องอะไร เรานั่งเฉย ๆ ถึงเวลาหยุดก็หยุดมันไปตามเรื่อง ถึงเวลาเขาให้ไป เราก็ไปตามเรื่อง ไปด้วยความระมัดระวังอย่างนี้เรียกว่าไปตามพระ เรามีพระติดเนื้อติดตัวไปด้วย เราก็ปลอดภัย ไม่มีอันตรายอันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน

ในสถานที่ที่เราจะนิมนต์พระไป เราก็ต้องรู้ว่าพระควรไปหรือไม่ ที่ไหนพระท่านห้าม ที่ไหนพระบอกให้ไป ที่พระห้ามมีหลายที่ โรงเหล้า โรงหญิง บ่อนการพนันพระห้าม ไปเที่ยวสนุกในที่สนุกเกินไป พระห้าม เดินกับคนชั่ว พระท่านก็ห้าม พระท่านห้ามหลายที่มีมากเรียกว่าอบายมุข เป็นปากทางของความเสื่อม ความเสียหาย ประตูนั้นพระท่านปิดไม่ให้เดิน แต่เรามันชอบดันเข้าไป เขาไม่ให้เดินก็ดันเข้าไป ดึงเข้าไป ดุนเข้าไป อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน

เมื่อพูดถึงตอนนี้นึกได้ว่า เมื่อวานเดินทางไปอำเภอเสนาไปรอเรืออยู่ที่ปากเกร็ด ได้คุยกับเจ้าของบ้านซึ่งเป็นเอเย่นต์ขายสุราทั่วเมืองนนทบุรี เขาคุยถึงเรื่องค้าขาย ถามว่าปีหนึ่ง ๆ ขายสุราในเมืองนนท์ได้เท่าไร แกบอกว่าปีหนึ่งสามสิบล้าน อาตมาตกใจเกือบจะเป็นลมไป เพราะว่าตั้งสามสิบล้านไม่ใช่เล็กน้อย เมืองนนท์ขายสุราได้ตั้งสามสิบล้าน และถามว่าเมืองนนท์มีพลเมืองเท่าใด ได้รับคำตอบว่ามีประมาณสองแสนคนไม่มากกว่านั้น เลือกผู้แทนได้สองคน แต่ว่าคนสองแสนกินเหล้ามูลค่าสามสิบล้านต่อปีนี้ไม่ไหว อาตมานั่งนึกในใจว่า ไม่ได้กินเหล้า ต้องอาบเหล้ากัน อาบกันปีละสามสิบล้าน มันเหลือเกิน เมืองนนท์เท่านี้ กรุงเทพ ฯ จะเท่าไร ? แล้วจังหวัดอื่นที่มีคนมากกว่านี้ จะสักเท่าไร ? ประเทศไทยปีหนึ่งนี้จะเป็นเงินสักเท่าไร ? เมื่อเอาสถิติเหล่านั้นมารวมกันเข้าแล้วจะเป็นลมเป็นแล้งกันไปตาม ๆ กันทีเดียว น่าตกใจ เมากันเหลือเกิน

อันนี้พระท่านห้าม ท่านห้ามไม่ให้เดินเข้าไปในที่เช่นนั้นเมื่อเรามีพระห้อยคอ เรานิมนต์พระไปกับเนื้อกับตัว เราก็ต้องถามตัวเองว่านี่จะไปไหน ถ้าได้รับคำตอบว่าจะไปดื่มเหล้า เราก็ต้องตอบว่าไปไม่ได้ พระท่านห้าม เรามันคนมีพระจะไปในที่เช่นนั้นไม่ได้ หรือว่าเราจะไปบ่อนไก่ วันอาทิตย์เขาเปิดบ่อนชนไก่ ที่บ่อนไก่มีแต่คนแก่ ๆ ทั้งนั้น เยาวชนมีน้อย ไม่เหมือนบ่อนประเภทอื่น ๆ เช่นสถานโบว์ลิ่ง สิ่งนี้เยาวชนทั้งนั้น คนแก่ไม่มี ส่วนบ่อนไก่นี่ตอนเย็น ๆ นั่งรถผ่านตอนบ่อนเลิกมีแต่คนแก่ไม่ใช่แก่พอดีพอร้าย แก่หง่ำเหงือกทั้งนั้น ผ่านไปทางนั้นแถวสะพานงามวงศ์วาน เห็นเดินโงกเงกไป

บ่อนไก่ บางคนมีพระห้อยคอไปตีไก่ เอาพระไปตีไก่ด้วย อย่างนี้ไม่ให้ไปบ่อนอย่างนั้น หรือว่าเราจะไปทะเลาะเบาะแว้งกับใคร ๆ หากเรามีปืนเราก็เอาไปด้วย เราจะไปฆ่ากัน ก็ไม่สมควรที่จะไปกระทำเช่นนั้น ไม่สมควรเรียกว่านิมนต์พระไป แต่ว่าเรานิมนต์ผีไป เพราะว่าผีมันยุเราให้ไปทำชั่ว ให้ไปฆ่าไปทำร้ายกัน ให้ไปประพฤติอะไรเสียหาย เรียกว่า ผีไปกับเรา ไม่ได้มีพระไปกับเรา ถ้าเรามีพระไป เราต้องไปในที่สะอาด ๆ ไปในที่สว่าง ไปในที่สงบ ไปด้วยใจที่เยือกเย็น ไม่มีอารมณ์ร้อน เขาเรียกว่ามีพระไปกับตัว เวลาจะไปไหน เขาจึงพูดว่านิมนต์พระไปด้วย หมายความว่านิมนต์ธรรมะนั่นแหละ ไม่ใช่เรื่องอะไร

พระในที่นี้คือตัวพระธรรม อันเป็นสิ่งสำคัญในองค์การทั้งสาม พระพุทธ พระ-ธรรม พระสงฆ์ นั่นแหละ สำคัญอยู่ที่ตัวธรรมะ เพราะองค์พระพุทธเจ้าที่เป็นพุทธะขึ้นได้ ก็เพราะรู้ธรรมะ ถ้าไม่รู้ธรรมะก็เป็นพุทธะไม่ได้ พระสงฆ์ก็เป็นผู้ศึกษาธรรมะ เป็นผู้ปฏิบัติธรรมะ จึงเรียกว่าพระสงฆ์ ตัวธรรมะจึงเป็นแกนกลางที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามธรรม คนเรานี้จะเป็นอะไรก็เป็นด้วยธรรม เป็นหลักคุ้มครองจิตใจ หากไม่มีธรรมคุ้มครองแล้ว การเป็นอะไรก็ไม่สมบูรณ์ ไม่เรียบร้อย เพราะฉะนั้นตัวธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราควรจะนำติดตัวไปด้วยเสมอ ๆ เวลาจะไปไหน เราก็นิมนต์ธรรมไปด้วย นิมนต์สติสัมปชัญญะติดตัวไปด้วย

สติหมายถึงความรู้สึกตัวอยู่ สัมปชัญญะหมายถึงความรู้ตัว ที่เรียกว่าสติสัมปชัญญะ สติคือความระลึกได้ สัมปชัญญะคือความรู้ตัว สองอันนี้ต้องมีอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าเราจะทำอะไรไปนอกบ้าน ขับรถไปบนถนน ไปติดต่อการงาน พูดจาเรื่องธุระอะไรทุกประเภท ต้องมีสติสัมปชัญญะไปด้วย คนเราบางคนไปทำอะไรผิดพลาดแล้วบอกว่า แหม...เผลอไปนิดเดียว ที่เผลอไปนิดเดียวนั่นแหละคือไม่มีธรรม ไม่นิมนต์พระใส่ไปในใจ เราจึงเผลอ เมื่อเผลอไปก็ขาดทุน ทำให้เสียหายแก่ชีวิต แก่การงาน บางคนเผลอไปอาจจะเสียเงินเป็นหมื่นเป็นแสนก็ได้ หากว่าไม่เผลออาจจะได้กำไรเป็นล้านก็ได้ เพราะฉะนั้นธรรมะนี่จำเป็นที่เราจะต้องมี ไปไหนจะต้องมีสติสัมปชัญญะ

หิริโอตัปปะ หิริคือความละอายแก่ใจ โอตัปปะคือความกลัวต่อความชั่วอันจะเกิดขึ้นแก่ตน ในขั้นแรกให้ละอายก่อน ละอายในการจะไปในที่เช่นนั้น ละอายในการที่เราจะพูดในการที่จะทำเช่นนั้น ละอายที่จะไปเดินกับคนประเภทอย่างนั้น เพราะว่าคนนั้น

เป็นคนไม่ดี มีความประพฤติไม่เรียบร้อย ใคร ๆ เขาก็ว่ากันอย่างนั้น เราก็ละอายที่จะไปเดินร่วมนั่งร่วมกับคนอย่างนั้น ละอายที่จะไปสู่สถานที่อันไม่เหมาะไม่ควร มีความละอายรอบตัว สิ่งใดไม่เหมาะไม่ควรเราก็ละอายไว้ อย่างนี้เรียกว่ามีพระคือหิริอยู่ในใจ โอตัปปะนั้นหมายถึงคิดถึงอนาคตไว้ว่าผลมันจะเกิดเป็นอย่างไร หากเราดื่มเหล้า เล่นการพนันไปเที่ยวในสถานที่ชั่ว ไปคบกับคนชั่วอย่างนั้น จะเป็นอย่างไร คนชั่วจะจูงเราไปทางไหนเราจะตกต่ำในชีวิตอย่างไร อันนี้เรียกว่าคิดถึงอนาคตข้างหน้า คนเรามันต้องอยู่ด้วยเหตุด้วยผล ปัจจุบันเป็นตัวเหตุ ต้องคิดว่าผลข้างหน้ามันจะเป็นอย่างไร อะไรจะเกิดขึ้นบ้างไม่ใช่คิดเอาแต่เรื่องปัจจุบันเฉพาะหน้าอย่างเดียว เราจะต้องคิดคาดการณ์ไว้ว่า มันจะมีอะไรเกิดขึ้นข้างหน้าบ้าง ส่วนข้างหลังไม่ต้องพูดถึงก็ได้ เพราะว่ามันผ่านพ้นมาแล้ว ถ้าเราจะทำเดี๋ยวนี้ผลข้างหน้ามันจะเป็นอย่างไร ถ้าเห็นว่ามันจะเป็นเรื่องยุ่ง เรื่องทุกข์เรื่องร้อน เรื่องความไม่สบายละก็ เราควรงดเว้นเสีย

การงดการเว้นนี้ต้องอาศัยธรรมะ คือต้องมีขันติ มีความอดทนเป็นพิเศษ มีการบังคับตัวเองให้มากเป็นพิเศษ ไม่ให้จิตใจอ่อนแอ ไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของพญามารแต่ว่าเราต้องเอาชนะมันให้ได้ ต้องมีอุดมการณ์ประจำจิตใจ เราจะอยู่อย่างผู้ชนะ จะไม่อยู่อย่างผู้แพ้ ชนะในที่นี้หมายถึงชนะกิเลสอันเกิดขึ้นในใจของเรา เราอย่ายอมให้กิเลสเป็นนายเรา จะต้องให้กิเลสเป็นทาสของเรา จะต้องบังคับมันให้ได้ ยั้งมัน หยุดมันได้อย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้ชนะ เราจะไม่เป็นคนพ่ายแพ้ต่อสิ่งเหล่านั้น อย่างนี้เรียกว่ามีธรรมะประจำจิตใจ ไปไหนก็มีธรรมะ ไม่ได้เดินตัวเปล่า เรามีพระคุ้มครอง พระที่คุ้มครองเราก็คือความผิดชอบชั่วดีอันเกิดขึ้นในจิตใจของเรานั่นเอง การมีพระพุทธรูปโดยสากลทั่วไปนั้นเป็นข้อเตือนใจในรูปอย่างนี้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่งเราจะระลึกถึงพระคุณของพระ เช่นพระท่านมีความกรุณา มีความบริสุทธิ์ เราก็พยายามทำตัวเราให้มีความกรุณา กรุณาหมายถึงว่ามีความสงสาร ในชั้นต้นนี้ให้หัดสงสารตัวเองก่อน คนเราที่ทำชั่วทำร้ายด้วยประการต่าง ๆ นั้น เพราะเป็นคนไม่รู้จักสงสารตัวเอง ไม่กรุณาตัวเอง ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น เพราะว่าไม่เคยคิดถึงตัวไม่เคยมองตัวเอง ในเรื่องนี้เราต้องคิดถึงตัวเรา โดยฐานะ โดยอายุ โดยตำแหน่งหน้าที่โดยความรู้ โดยชาติ โดยตระกูล เราต้องคิดถึงบ่อย ๆ เช่นเราควรคิดว่าเราเป็นชาติอะไรเกิดในตระกูลไหน มีอายุขนาดใด มีความรู้ความสามารถเท่าใด อยู่ในตำแหน่งหน้าที่อะไร

เป็นผู้นำหรือเป็นผู้ตาม หากเราได้มองดูตัวเองอย่างนี้จะเป็นเหตุให้รู้จักตัวเอง

คนเราถ้าเป็น มันต้องเป็นให้ถูกเรื่อง ถ้าไม่ถูกเรื่องมันก็ยุ่งเหมือนกัน นำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้ภายหลัง จึงให้เรารู้ฐานะตำแหน่งหน้าที่อะไร แล้วทำตนให้สมกับสิ่งนั้น เมื่อเราพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมกับสิ่งที่เราเป็น เช่นมีความรู้ แต่ประ-พฤติตนไม่สมกับความรู้ เรามีอายุป่านนี้ แต่ว่าทำตนเหมือนกับเด็ก ไม่สมกับอายุของเรา เราอยู่ในตำแหน่งผู้นำ แต่ไม่นำเขา หรือนำเหมือนกันแต่นำไปในทางผิดเสีย ไม่นำในทางถูกทางชอบ เรารู้ตัวเราก็ควรจะได้สงสารตัวเองให้มาก สงสารว่าเรานี้เดินผิด ไม่เข้าทางของพระ แต่เดินออกนอกทาง เป็นเหตุให้เสียหายแก่ชีวิต ในการงาน เราก็เริ่มสงสารตัวเอง กลับจิตกลับใจ หันเข้าหาความดี อย่างนี้เรียกว่าเอาพระ เอากรุณาเข้ามาไว้ในใจ สงสารตัวเองขึ้นมาทันทีหากว่าจะเป็นผู้มีปัญญาเราก็ต้องนำปัญญาเข้ามาใส่ใจ

ปัญญาเกิดได้เพราะการฟัง เกิดได้เพราะการอ่าน การคิดเราต้องหมั่นฟัง หมั่นอ่าน หมั่นคิด หมั่นค้นคว้า หาเหตุผลอะไร ในเรื่องต่าง ๆ ได้ดูอะไร จับอะไร หรือมีชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร อย่าเกี่ยวข้องเฉย ๆ เราจะต้องศึกษาสิ่งนั้น ๆ ให้รู้ว่าสิ่งนั้นมันคืออะไร มันมาจากไหน มันเป็นคุณเป็นโทษอย่างไร เราควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องในรูปอย่างไรที่มันจะไม่เป็นภัยแก่เรา ไม่ก่อความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ชีวิตของเรา เราจะต้องเข้าไปพิจารณาศึกษาให้ชัดในเรื่องนั้น ๆ การทำอย่างนี้เรียกว่ามีพระปัญญาอยู่ในใจของเรา

ส่วนพระคือความบริสุทธิ์นั้น ขอให้เรารู้ว่าความบริสุทธิ์ในตัวเราเป็นของเดิม ไม่ใช่ของใหม่ บริสุทธิ์ สะอาด ตัวสกปรก เศร้าหมองนั้นไม่ใช่ของเรา มันจรมาทีหลัง อันนี้สำคัญมาก เป็นมูลฐานสำคัญในการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ให้เรายอมรับในอุดมการณ์นี้ โดยยอมรับว่าตัวเราบริสุทธิ์ ความสกปรกเศร้าหมองทั้งหลายนั้นพึ่งจรเข้ามาไม่ใช่ของเรา เราจะต้องล้างมันออก ความเชื่อในรูปนี้กับความเชื่อว่า ความสกปรกเป็นของเดิม ความบริสุทธิ์ต้องสร้าง มันให้ผลผิดกัน คือถ้าเราคิดว่าความสกปรกเป็นของเดิมแล้ว เราก็ไม่อยากจะดูมัน ไม่อยากจะล้างมันเพราะนึกว่ามันอยู่อย่างนี้แหละ มันเป็นมานานแล้วเลยไม่อยากขัดอยากถู แต่ถ้าเรารู้ว่าสิ่งนี้มันใหม่ มันพึ่งมาเหมือนเสื้อผ้าที่เราสวมใส่อยู่นี่แหละ มันสะอาดไม่ใช่สกปรกมาแต่เดิม หากนั่งไม่ดู ไปพิงเอาสีที่ทาไว้ใหม่ ๆ มันก็เปื้อนสี หรือไปนั่งในที่มีขี้โคลนขี้ฝุ่นผ้าก็สกปรกไป เราดูเราก็รู้ว่านี่มันไม่ใช่ของเดิม

ความสกปรกมันมาที่หลัง ล้างได้ เราก็ต้องล้างเอาสิ่งสกปรกออกไป แต่ถ้าหากเรามองเห็นแล้วว่าของเก่ามันอยู่อย่างนี้มานานแล้ว เราก็ไม่อยากจะชำระให้สะอาดปล่อยให้มันสกปรกต่อไป พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านจึงบอกว่า จิตของมนุษย์นี้ ธรรมชาติมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง คือมันสะอาดอยู่เดิม แต่ว่าสิ่งสกปรกมันเกิดขึ้นที่หลัง เกิดขึ้นเพราะเราไม่รู้ไม่เข้าใจ เราประมาทมัวเมาในสิ่งนั้น ๆ ทำให้สิ่งนั้นพอกพูนในใจของเรา แล้วพาให้เราหลงผิดไปอีกว่าเป็นของเดิม มันเป็นมาอย่างนี้แล้ว มันมีอาสวะกิเลสมาแต่ชาติก่อนภพก่อนโน้น เอามาผูกพันกัน ไม่รู้จักจบไม่รู้จักสิ้น ก็เลยไม่คิดชำระชะล้าง ไม่ฟอกเอาสิ่งนั้นออก เรายอมรับความสกปรกว่าเป็นตัวเรา แล้วเราจะทำตนให้สะอาดได้อย่างไร อันนี้มันไม่ตรงกับหลักในทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นขอให้เราคิดเสียใหม่ ว่าความคิดไม่ดีเช่นความรู้ ความโกรธ ความหลง ความริษยา ความพยาบาท อาฆาต จองเวร อะไร ๆ ประเภทต่าง ๆ ที่มันเกิดขึ้นในใจของเรานั้น ล้วนแต่เป็นอาคันตุกะ แขกทั้งนั้น คือมาทีหลัง ไม่ใช่เจ้าของบ้าน ซึ่งบริสุทธิ์สะอาด แต่สิ่งนั้นจรเข้ามาแล้วก็ทำให้เกิดความเศร้าหมองขึ้น

เราต้องดูใจของเราบ่อย ๆ ว่ามีพระหรือว่ามีผีอยู่ในใจ ถ้ามีความบริสุทธิ์ก็เรียกว่ามีพระ ถ้ามีความสกปรกเร่าร้อนวุ่นวายก็เรียกว่ามีผี ไม่มีพระอยู่ในใจของเรา เราจึงต้องขูดเกลาเอาสิ่งนี้ออกไป การขูดเกลานั้นก็ต้องใช้กรรมวิธีมากอย่าง ใช้กรรมวิธีส่วนศีลบ้างปัญญาบ้าง สมาธิบ้าง เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งเหล่านั้นออกไปสุดแล้วแต่ความสะดวกของเราในเรื่องใด ชั้นหยาบ ๆ ก็ต้องเอาศีลขูด ชั้นกลางก็ต้องใช้สมาธิ ชั้นสูงก็ต้องใช้ปัญญาศึกษาพิจารณาเห็นชัดในสิ่งนั้นว่าสิ่งนั้นที่ถูกที่แท้นั้นคืออะไร มันมีตัวตนที่แท้จริงที่ตรงไหน หรือมันเป็นแต่เพียงสิ่งส่วนประกอบกันเข้า แล่นไปชั่วขณะหนึ่ง แล้วมันก็แตกก็ดับไป แต่เราชอบเข้าไปยึดไปถือในสิ่งนั้น ๆ ว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นเขา เราจึงต้องมีความเดือดร้อน ด้วยเรื่องนั้นสิ่งนั้นอยู่ตลอดเวลา อันนี้เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาศึกษากันโดยลำดับไปเพื่อให้เกิดปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ เราก็จะพ้นไปจากความยุ่งยากในทางจิตใจได้โดยไม่ลำบาก

การที่เราพยายามคิดถึงความกรุณา คิดถึงปัญญา คิดถึงความบริสุทธิ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วทำตนให้มีคุณธรรมเหล่านี้ขึ้น เราก็เรียกว่ามีพระอยู่ในใจ ความต้องการเรียกร้องมีพระน่ะ มีอยู่ตลอดเวลาทุกโอกาส เพราะมารมันชอบเข้าแทรกแซงอยู่ในจิตใจ

ของเรา เผลอไม่ค่อยได้ เผลอละก็มารเป็นเข้ามา เช่นว่าความเกียจคร้านนี่เป็นมารตัวหนึ่งที่เข้ามาแทรกแซงชีวิตของเราได้ง่าย ๆ มารมันอาจเข้ามาได้ขณะที่เรานั่งเรียนหนังสืออยู่ดี ๆ เกิดบิดตัวเข้ามาแล้ว บิดหลัง บิดหน้าขึ้นมาเชียว นั่นมารมันมาแล้วตัวขี้เกียจมันมาถึง บิดแล้วก็ง่วงนอนเต็มที่ แล้วมารก็บอกว่าไปนอนเสียหน่อยซิ แล้วก็ไปนอนพอนอนได้สักตื่นหนึ่ง ก็บอกว่ายังน้อยไป นอนต่ออีกหน่อยเถอะ มารมาอย่างนี้เราต้องเรียกร้องพระมาช่วย พระคือความเพียร ความขยันขันแข็ง เอามาช่วยตัวให้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้ ถ้ามาช้าก็ลำบาก เพราะว่ามารนี่มันไวมันเจริญไวเหมือนกับไข่ขาง (ไข่แมลงวัน) พอมันไข่ออกจากตัวก็คลานได้แล้ว ความชั่วมันเหมือนตัวไข่ขาง ที่แมลงวันมันไข่ไว้ตามสิ่งสกปรก มันไวเหลือเกิน แต่ว่าความดีน่ะมันช้าเหมือนกับปลูกต้นไม้ กว่าจะขึ้นต้องเอาเมล็ดไปฝัง แล้วก็ต้องคอยดู วันสองวันจึงจะโผล่มานิดหนึ่งงอกแหลมออกมาไปดูอีกวันแตกออกมาใบสองใบ ดูต่อไปมันยาวขึ้นหน่อยแถมมาอีกใบหนึ่ง กว่าจะออกมาแต่ละใบมันนานเหลือเกิน ทนไม่ค่อยไหว บางทีมันไม่ทันใจ มันไม่เหมือนความชั่วหรอก

ความชั่วนั้นมันเหมือน ของแตก พอหล่นละก็แตกเลย แต่ว่าความดีมันก็เหมือนกับการทำถ้วยทำชาม กว่าจะทำได้ต้องไปขุดดินมา ต้องเอาดินมาผสมกับวัตถุบางอย่างทำให้เป็นรูปถ้วย เอาสีมาทาแล้วเอาเข้าเตาเผา จึงเอาออกมาเป็นรูปถ้วยรูปจาน กว่าจะได้น่ะนานไม่เหมือนเวลาที่เราพัดถ้วยพัดจานเอามากะชุหนึ่งเขวี้ยงไปพักเดียว สามีภรรยาบางคู่เขาอยากจะพัดเล่นเขาเอามาเหวี่ยงกัน น้องเหวี่ยงบ้าง พี่เหวี่ยงบ้าง เหวี่ยงคนละใบสองใบ เดี๋ยวก็เกลี้ยงเลย—กะชุหนึ่งต้องไปซื้อใหม่ นั่นแหละคือมาร ตัวนั้นไม่ใช่พระ มันเข้ามาแทรกแซง เราจะต้องรู้ว่าอะไรเป็นมาร อะไรเป็นพระ เมื่อเห็นว่ามารมาแทรกเราก็ต้องระวังอย่าให้มันอยู่นาน ต้องขจัดไปเสีย

เราต้องรู้ลักษณะอาการของมัน คือลักษณะความชั่วของผีของมาร มันเป็นอย่างไรลักษณะของพระนั้นเป็นอย่างไร พระย่อมเป็นไปเพื่อความสะอาด สว่าง สงบ ในทางจิตใจ นี่ลักษณะของพระ ผลเป็นความสะอาด สว่าง สงบ แต่ของมารเป็นความสกปรกเป็นความมืด เป็นความวุ่นวาย นั่นคือลักษณะของมาร พอมาถึงมันก็มืดทีเดียว มืดแปดด้าน เช่น ความโกรธนี่มาร พอเข้าจับใครก็หน้ามืดตาลายมองไม่รู้จักพี่ ไม่รู้จักน้องไม่รู้จักคนนั้นไม่รู้จักคนนี้ ประเดี๋ยวก็เปรี้ยงปร้างเข้าให้ มารมันมาแล้ว มันมืดขึ้นมาทันทีลักษณะมันมืดอย่างนั้น แล้วมักสกปรก คือชอบทำแต่สิ่งไม่สะอาด พญามารชอบสั่งการ

แต่เรื่องอย่างนั้น แล้ววุ่นวายไม่อยู่นิ่งไม่อยู่สุข ประเดี๋ยวลุกขึ้น ประเดี๋ยวนั่งลง เดี๋ยวพูดเรื่องนั้น เดี๋ยวพูดเรื่องนี้ อาการอย่างนี้รู้เถอะว่ามารมาแล้ว เช่นเรานั่งอยู่ด้วยกันหลายคน ถ้าเพื่อนคนใดลุกขึ้นเดินลงซ่นบ่ง ๆ ละก็ นั่นละมาอีกแล้ว ๆ เจ้าคุณปัญญาแกว่าแล้ว เจ้ามารมันมาอีกแล้ว เราว่าอย่างนั้น เพื่อนจะได้หยุดและรู้ตัวว่าอ้อ กูนี้มารมันเข้าอีกแล้ว จะได้เดินเรียบร้อยลงไปสักหน่อย เวลาอื่นก็เหมือนกันเราต้องคอยสังเกตดูลักษณะอาการเพื่อนฝูงของเราว่าเป็นอย่างไร เพื่อนที่เป็นพระก็มี เพื่อนที่เป็นมารก็มี เพื่อนที่เป็นพระน่ะเขาจะคอยเตือนคอยแนะ เธออย่าทำอย่างนี้นะ อย่าทำอย่างนั้นมันไม่ดี หากทำอย่างนั้นจะเดือดร้อนภายหลังนะ จะเสียเวลาไปเปล่า ๆ มันจะไม่ได้อะไร อย่างนั้นเรียกว่าเพื่อนเรามีพระ คนที่มีพระละก็คอยเตือนอย่างนั้นอย่างนี้ คอยดูคอยจ้องเพื่อนอยู่ตลอดเวลา เห็นเพื่อนทำอะไรเสียหายทนไม่ได้ ต้องเข้าไปกระซิบบอกเตือนบางทีเรารำคาญ

คนที่มีผีอยู่ในใจย่อมรำคาญเสียงพระ ไม่ค่อยชอบฟังเสียงพระ มารไม่ค่อยชอบแหมมันรำคาญจริงมันไม่เป็นอิสระเสียเลย พระนี่มันขัดคอ ไม่ให้มีเสรี ไม่ใช่เสรีในเรื่องอะไรหรอก เสรีในเรื่องทำชั่ว ไม่ให้เที่ยวตามความชอบใจ ไม่ให้กินตามชอบใจ ไม่ให้เล่นตามชอบใจ ไม่ให้คบเพื่อนฝูงตามชอบใจ เสียงพระมันขัดคอเลยทำให้เกลียดพระไปเหมือนกัน **คนเราถ้าเกลียดพระก็เหมือนกับเกลียดตัวเอง** เกลียดความบริสุทธิ์สะอาดแล้วผลที่สุดก็จะเดือดร้อน เราอย่าไปเกลียดพระ เช่นเพื่อนฝูงมิตรสหาย พ่อแม่ครูบา-อาจารย์หรือใคร ๆ ก็ตามเถอะที่เขามาบอกเราว่าอย่าทำอย่างนั้น ถ้าทำอย่างนั้นจะเสื่อม ถ้าทำอย่างนี้จะเจริญ เราต้องรับฟัง เราควรจะนึกว่าแหมเป็นบุญเหลือเกินที่ได้พบคนอย่างนี้ เป็นบุญเหลือเกินที่ได้พบสิ่งเหล่านี้เข้า เพราะว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยชีวิตเรา ทำให้เราเจริญก้าวหน้า เวลานี้เราอาจจะนึกไม่ได้ สมมุติว่าเราเป็นนักเรียนอยู่ในวัยของการศึกษาเป็นเด็ก ๆ สุดแล้วแต่จะรุ่นไหน หากเป็นนักเรียนเขาก็ยังเรียกว่าเด็กอยู่นั่นเอง จิตใจยังเด็กอยู่ ถ้าหากว่าเราได้ครูที่เข้มงวด ได้ผู้ปกครองที่เข้มงวด หรือได้คนที่คอยกวดขันเราคอยควบคุมเราตลอดเวลา เราอาจจะไม่พอใจในปัจจุบัน เพราะว่าคนนั้นเขากวนขันเรามากเกินไป แต่ว่าเมื่อเราเป็นผู้ใหญ่ออกไปปฏิบัติการงานตามหน้าที่ในที่ใดก็ตาม งานเรียบร้อยเป็นคนมีระเบียบแบบแผน ทำอะไรก็ดีงามเป็นที่พอใจของคน อันนี้เกิดจากอะไร ก็เกิดจากคำแนะนำพร่ำเตือนเคี่ยวเข็ญของเพื่อนผู้ภักดีต่อเรา ของครูผู้เข้มแข็ง ของผู้ปกครองผู้จ้ำจี้จ้ำไช อันนี้แหละเป็นเครื่องหล่อหลอมนิสัยทำให้เราเป็นคนดี

เป็นคนเรียบร้อย เราควรยินดีในการกระทำเช่นนั้น ในการที่เขามาช่วยบอกช่วยเตือน ช่วยชักช่วยจูงเรา

แต่ถ้าเราไม่เจอคนอย่างนั้น พอเราไปเจอคนเขาพาไปเที่ยว ชวนไปดูหนัง ไปฟังเพลง ไปเที่ยวที่นั่นที่นี่ ตามใจเราทุกอย่าง บางทีเราจะพูดว่าฉันนี้สบายเหลือเกินได้เพื่อนที่เขาเอาใจ นั่นแหละเขากำลังจูงเราลงไปสู่นรกแล้ว เขาเตรียมนรกไว้สำหรับเราขุมหนึ่งแล้ว ที่จะเอาเราไปฝังต่อไป เราอย่าไปชื่นใจกับสิ่งนั้นเลย แต่เราก็ควรจะนึกว่าไม่ได้ ถ้าเราพลอยหลงใหลมัวเมากับคนอย่างนี้ กับมารอย่างนี้ ผีตัวนี้ มันจะจูงเราไปในทางเสื่อม ทางเสีย เราก็หยุดไม่ไป ทิ้งมันเสียทันที เราไม่ไปหาสิ่งนั้น นั่นแหละเรียกว่าเข้าหาพระ กลับจิตกลับใจเข้าหาพระที่เขาพูดกันว่าถ้าเราหันเข้าหาพระ เราจะได้ชีวิตใหม่ ชีวิตใหม่นั้นคืออะไร คือความงามความดีที่ได้รับจากการเปลี่ยนชีวิตจิตใจนั่นเอง เมื่อก่อนนี้เราอยู่กับผีกับมาร เป็นชีวิตที่เก่าแก่คร่ำคร่า มีแต่ความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน แต่พอเราหันเข้าหาพระ เราก็ได้ชีวิตใหม่ เป็นชีวิตที่สดชื่นแจ่มใสก้าวไปข้างหน้าด้วยความมั่นคง ชีวิตมีค่ามีราคา จึงควรจะให้เข้าใจไว้อย่างนี้ เราเข้าหาพระต้องเข้าหาอย่างนี้

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของเรา พึ่งตรงนี้ ตรงที่เรามีธรรมเป็นที่พึ่ง ในพระสูตรที่พูดถึงเรื่องนี้ ที่พระองค์ตรัสไว้ว่า มนุษย์จำนวนมากเมื่อถูกภัยคุกคาม ย่อมถือเอา ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ ว่าเป็นที่พึ่ง แล้วท่านตรัสว่า เนตํ โข สรณํ เขมํ นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันอุดม แต่ว่าบุคคลใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง ไม่ใช่จะหยุดอยู่เพียงเท่านี้ ไม่ใช่พึ่งเฉย ๆ พระองค์ยังแถมท้ายต่อไปอีกว่า ให้รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจสี่ประการ คือให้รู้ว่าทุกข์คืออะไร เหตุให้เกิดทุกข์คืออะไร ความดับทุกข์ได้คืออะไร การปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ได้นั้นเป็นอย่างใด แล้วก็ให้ปฏิบัติตามแนวทางนั้น ถูกต้องด้วยอย่างนั้นแหละจะพ้นจากความทุกข์ได้ รวมความว่าคนจะพ้นทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าเอาพระมาเป็นที่พึ่งนั้นในขั้นแรกนี้เราเข้าไปถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยการพูดการกระทำเพียงเบื้องต้นนิดหน่อย

ครั้นต่อจากนั้นจะต้องศึกษาให้เข้าใจว่าทุกข์นั้นเป็นของแก้ได้ เพราะสิ่งทั้งหลายเกิดได้ก็ดับได้ ไม่ใช่เกิดแล้วมันจะอยู่นิรันดร อย่างนั้นหามิได้ มีเกิดก็ต้องมีดับ ไม่ว่า

อะไรทุกอย่าง ไม่ว่าฝ่ายรูป ฝ่ายนาม ฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว ฝ่ายเสื่อม ฝ่ายเจริญ เมื่อมีเกิดแล้วก็ต้องมีดับด้วยกันทั้งนั้น เราก็ต้องให้รู้ว่าสิ่งนี้มีการดับได้ คือทุกข์นะดับได้โดยวิธีใด พระองค์ก็บอกวิธีไว้ให้ คือให้มีความเห็นชอบ ความคิดชอบ การพูดชอบ มีการทำงานชอบ มีการเพียร มีการระลึกชอบ ตั้งใจมั่นชอบ ถ้าเราดำเนินชีวิตตามแนวนี้ เราก็จะพ้นไปจากความทุกข์ ความเดือดร้อน อันนี้เรียกว่าถึงพระแท้ มีพระอยู่ในตัวเรา พระอยู่ในตัวเราก็คือพระธรรมนั่นเอง **ถ้าเรามีพระธรรม เราก็มีพระพุทธ พระสงฆ์พร้อมอยู่ในตัวเรา** ถ้าเราขาดพระธรรมเสียตัวเดียว สิ่งอื่นก็ย่อมขาดไปด้วย เพราะฉะนั้นการถึงพระก็ต้องถึงที่จุดนี้ จุดปฏิบัติตามธรรม ให้มีธรรมเป็นหลักรักษาจิตใจ ถ้าเรามีธรรมเป็นหลักคุ้มครองรักษาจิตใจ ก็เรียกว่าเรามีพระอยู่ในตัว เวลาใดเราเผลอ เราประมาทไม่มีพระคุ้มครองรักษาจิตใจ ในเวลานั้นเราจะมีอันตรายเดือดร้อน

ในเรื่องนี้ขอให้ศึกษาจากประสบการณ์ในชีวิตของเราแต่ละคน เวลาเรามีอะไรเกิดขึ้นต้องศึกษา เช่นเราเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ต้องศึกษาว่ามันป่วยเรื่องอะไร มันมีเหตุอะไรจึงเจ็บไข้ได้ป่วย อาตมาวันนี้เป็นหวัดก็รู้แล้ว อ้อ...เมื่อวานนั่งเรือไปเสนาขากลับทั้งลมทั้งฝน ได้เรือที่ไม่มีอะไรปิดข้างเรือ ลมมันพัดฝนมันก็ตก กลับมาถึงวัดก็เลยเป็นหวัดไป นี่สาเหตุมันอยู่ตรงนั้นตรงที่เป็นหวัดเพราะอากาศมันเปลี่ยนแปลง หากสมมุติว่าเราเป็นอย่างอื่นเช่นลงท้อง เราก็ต้องนึกว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้น อ้อ ไปกินเลี้ยงมา กินปูดิบไป ๒—๓ ตัว จึงลงท้องไป หรือว่าไปกินเลี้ยงแล้วกลับไม่ถึงบ้าน ชวนกันไปแช่น้ำอยู่ในคู มันเรื่องอะไร เรื่องของโชเฟอร์มันเมาเข้าไปหน่อย เมาแล้วก็เลยขับรถไม่ตรงทาง สำคัญว่าคูเป็นถนนเห็นถนนเป็นคูขึ้นมา มันเปลี่ยนกันเสีย เลยวิ่งลงไปในคู ไม่ต้องกลับบ้านกัน มันมีสาเหตุอย่างนี้ สาเหตุที่เราพบก็จำไว้ว่าอะไรเป็นเหตุให้เกิดอย่างนี้

เรื่องความทุกข์ในใจก็เหมือนกันเรามีความทุกข์เรื่องอะไร สมมุติว่าเราทุกข์ เพราะของหาย เราก็ถามตัวเองว่าเราทุกข์เรื่องอะไร อ้อ ของหาย นาฬิกาหายไป ขโมยมันเอาไปเสียแล้ว เรามานั่งเป็นทุกข์ขุ่นใจด้วยเราเสียดายนาฬิกาเรือนนั้น ทำไมจึงเป็นทุกข์เพราะเรารักนาฬิกาเรือนนั้น เราหวงแหน เรายึดถือก็พระท่านบอกแล้วนี่ว่าความยึดถือมันเป็นทุกข์ สิ่งใดที่เราเข้าไปยึดถือว่าเป็นเจ้าของไม่เป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้นมันไม่มี ในโลกนี้มันไม่มี ไปยึดถือแล้วจะต้องเป็นทุกข์ทั้งนั้น เข็มขัดของฉัน นาฬิกาของฉัน แหวนของฉัน บ้านของฉัน อะไร ๆ ของฉันเข้าไปเถอะ ถ้ายิ่งของฉันหลายอันก็ยิ่งทุกข์เต็มเรือน

มันทุกข์มากเรื่อง ถ้ามันน้อยมันก็เบาหน่อย ถ้ามันไม่ใช่ของฉันมันก็สบาย ถ้ามันหายแล้ว เราก็บอกตัวเองว่า มันไม่ใช่ของฉัน ฉันยืมเขามาใช้ชั่วครั้งชั่วคราว เวลามาฉันไม่ได้เอามานี่ เวลาฉันจะตายฉันก็ไม่ได้เอาของฉันไปหรอก มันหายเสียก่อนก็ดีแล้ว ไม่ต้องกังวลเมื่อจะสิ้นใจ

เวลาคนจะสิ้นใจมันกังวลนะ เออ แหวนวงนั้นไว้ตรงไหน เงินไว้ตรงนั้นอยู่หรือไม่ คนบางคนเที่ยวซ่อนเงินไว้ เมื่อตอนพูดไม่ออก เมื่อใกล้จะตายเที่ยวทำท่าทำทางส่วนลูกหลานก็อ่านไม่ออกเสียด้วยภาษาใบ้นี่ ไม่รู้ว่าทำเรื่องอะไร บอกว่าอยู่ใต้กระถางธูปบ้าง บอกว่าอยู่ใต้อาสน์พระบ้าง บอกว่าอยู่ในหมอนบ้าง มันทำลำบากภาษาที่ไม่เคยพูดเคยใช้ เรื่องภาษาใบ้คนเรานี่เป็นห่วงกังวลตอนใกล้จะตาย เป็นห่วงเรื่องเงินเรื่องทองมันทำให้ยุ่งใจ ถ้ามันหายไปเสียก่อนก็ดีแล้ว เวลาใกล้จะสิ้นใจไม่ต้องกังวลมัน เรานึกอย่างนั้นเพื่ออะไร ปลอบใจตนเองให้รู้ว่าอะไร ๆ ไม่ใช่ของเรายั่งยืน มันเป็นอยู่ชั่วครั้งชั่วคราว มีเวลาหาย เวลาสูญ เวลาที่ต้องตายจากกัน อยู่อย่างนี้เขาเรียกว่าอยู่อย่างฉลาดอยู่อย่างมีพระรักษาใจ มีปัญญาคุ้มครองก็สบายไม่มีปัญหายุ่งยากอะไร แต่หากว่าเราอยู่อย่างยึดถือ มันกังวลตลอดเวลา กลัวจะหาย กลัวจะสูญ มีความวิตก นอนไม่หลับกินไม่ได้ เพราะเรื่องอย่างนี้เขาเรียกว่าหาความทุกข์ใส่ตัว เราเป็นนักศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม ต้องพยายามหมุนจิตหมุนใจของเราให้มันสบายทุกโอกาส ทุกเวลา ทุกสถานที่ ไม่ว่าเหตุการณ์ อะไรจะเกิดขึ้นในชีวิตของเรา เราก็จะต้องหมุนให้มันดีจนได้ มองในแง่ที่เรียกว่าดีไว้อย่าให้มันเป็นทุกข์ อย่าให้มันเดือดร้อนมากเกินไป อันนี้จะช่วยให้มีความสงบจิต สงบใจได้ การมีพระในใจก็เพื่อประโยชน์อย่างนี้ ขอให้เราช่วยกันมีพระให้ถูกทาง นึกถึงพระที่ถูกทาง แล้วชีวิตก็จะก้าวหน้าเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ได้พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่งอันสูงสุดของเราทั้งหลาย เราในฐานะที่เป็นชาวพุทธ คือบุคคลผู้ยอมปฏิบัติตนตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า เรียกว่าเป็นชาวพุทธ การเป็นชาวพุทธนั้นไม่ใช่เป็นกันแต่เพียงชื่อ เพียงทะเบียน แต่เป็นกันโดยการปฏิบัติชอบตามหลักธรรมในคำสอนนั้น ๆ ถ้าไม่มีการปฏิบัติชอบถูกตามหลักธรรม การเป็นชาวพุทธก็ยังไม่สมบูรณ์ไม่เรียบร้อย เพื่อการเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ เราจึงต้องศึกษาให้เกิดความเข้าใจในธรรมข้อนั้น ๆ แล้วนำข้อธรรมนั้นมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเป็นอยู่ในชีวิต

วันหนึ่ง ๆ นั้นถ้าเรามีธรรมเป็นหลักประกอบการเป็นอยู่ก็จะเรียบร้อยไม่ยุ่งยาก **ถ้าขาดธรรมเป็นหลักประจำชีวิต ความเป็นอยู่ก็จะยุ่งยากเดือดร้อน** ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวันเป็นผลเนื่องมาจากการไม่รู้จักใช้ธรรมะ หรือว่าไม่ใช้ธรรมะเลย เราจึงมีความยุ่งยากเสียหาย

อันความยุ่งยากทั้งหลายนั้นเป็นสิ่งที่เราไม่ปรารถนา ทุกชีวิตต้องการความสุข ต้องการความเจริญ ความสุขความเจริญจะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยการปฏิบัติชอบ กล่าวได้ว่าการปฏิบัติชอบเป็นตัวเหตุ ความสุขความเจริญนั้นเป็นตัวผล การปฏิบัติชอบจะมีขึ้นไม่ได้ถ้าเราไม่รู้จักใช้หลักธรรมให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน จึงต้องมีการนึกการคิดว่าเราควรจะใช้ธรรมอย่างไร เวลาไหน ให้ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง **ธรรมเปรียบเหมือนยาสำหรับแก้โรค ถ้าเราใช้เป็นก็เป็นคุณ ถ้าใช้ไม่เป็นก็เกิดโทษ** เราจะไปโทษยาว่าไม่ดีไม่มีประโยชน์นั้นไม่ได้แต่ควรจะโทษตัวเราเองว่าไม่เป็นผู้รู้จักใช้ยาต่างหาก จึงได้รับความเสียหาย ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ใช้ยารักษาผิดพลาด เพื่อรักษาความเจ็บไข้ในทางจิตใจยานี้ก็คือธรรม จึงต้องมีการศึกษาด้วยการฟังบ้าง อ่านบ้าง ด้วยการสนทนากันบ้าง หรือด้วยการคิดการค้นด้วยตนเองบ้าง การฟังการอ่านนั้นเป็นการศึกษาจากภายนอก แต่การคิดนั้นเป็นการศึกษาจากภายใน ในเบื้องต้นเราต้องศึกษาจากภายนอกให้รู้ถึงมูลฐานเสียก่อน ถ้าไม่มีความรู้ที่เป็นขั้นมูลฐานการศึกษาภายในก็ไม่สะดวก เพราะฉะนั้นจึงต้องฟัง ต้องอ่านเป็นบางครั้งบางคราว ภายหลังจากการฟังการอ่านแล้วเรามีความเข้าใจในธรรมอันเป็นมูลฐานตามสมควร ต่อจากนั้นเราจะศึกษาธรรมจากด้านใน คือภายในตัวของเราเอง

การศึกษาธรรมจากภายในนั้นเป็นการศึกษาที่แท้จริงเพราะว่าสิ่งที่เกิดแก่ตัวของเรานั้นมันเป็นบทเรียน เป็นข้อสอนใจทั้งนั้น และพูดได้ว่าเป็นธรรมที่แท้จริงอันเป็นสิ่งที่เราควรจะรู้แจ้งในชีวิตของเรา ผู้รู้ผู้ฉลาดทั้งหลายจึงใช้เวลาว่างเพื่อการคิด การศึกษาที่เกิดจากการคิดนั้นต้องนั่งในที่เงียบ ๆ ต้องไม่มีเสียงอะไรรบกวนจิตใจ หรือกล่าวได้ว่าจิตใจมีสมาธิตามสมควร จิตที่ไม่มีสมาธิจะฟังเสียงธรรมจากด้านในไม่ได้ คือเสียงมันดังไม่พอ เราก็ไม่ได้ยิน แต่ถ้าเรามีจิตสงบเราก็จะได้ยินเสียงธรรมในตัวของเรา ถ้าพูดกันในแง่ศีลธรรมแล้ว เราได้ยินบ่อย ๆ นั่นคือการเตือนให้รู้จักผิดชอบชั่วดีนั่นเอง เช่นในบางครั้งเราจะไปไหนจะทำอะไรจะคบหาสมาคมด้วยบุคคลประเภทใด ความรู้สึกในทางจิต

มันบอกออกมาว่า อย่าไปคบ อย่าไปเที่ยวในสถานที่เช่นนั้น อย่าได้คิดได้กระทำอย่างนั้น การคัดค้านที่ออกมาจากใจของเรานี้ ขอให้เข้าใจว่านั่นเป็นเสียงของธรรม เป็นเสียงที่เราได้ยินมาจากใจของเราเอง เมื่อเราได้ยินเสียงธรรมอย่างนี้เราก็ควรฟังด้วยการเชื่อฟัง อย่าเมินเฉยไม่เอาใจใส่ต่อเสียงนั้น แต่จงรับฟังเสียงนั้นด้วยความตั้งใจ และนำเอามาคิดมาตรอง ว่าการที่มีเสียงนั้นมีเหตุผลสมควรหรือไม่ ถ้าเราคิดไปเราก็จะมองเห็น และการคิดนั้นจะต้องคิดด้วยความเป็นธรรมอย่าเข้าข้างธรรมชาติฝ่ายต่ำคือกิเลส แต่จงเข้าข้างตัวธรรมอันเป็นความรู้สึกผิดชอบที่เกิดในจิตใจของเรา **ถ้าเราเข้าใกล้ธรรมเราก็จะได้ความคุ้มครองจากธรรม ถ้าเราเข้าข้างกิเลสก็จะถูกทำลายเช่นเดียวกัน** ดังนั้นเพื่อความเป็นอยู่ที่เรียบร้อยดีงาม เราจึงควรเข้าข้างธรรม การฟังเสียงอันออกมาจากใจของเรานั้นเป็นเรื่องดี

ในขณะใดที่ใจเราคิดห้าม เหนี่ยวรั้ง บังคับตัวเองแล้วเราก็รับฟัง โดยเฉพาะคนที่อยู่ในวัยฉกรรจ์ มักปล่อยจิตใจไปตามอำนาจของความอยาก ความปรารถนา อยากเที่ยว อยากกิน อยากเล่น อยากจะทำอะไรต่าง ๆ หลายสิ่งหลายประการอันเป็นความสนุกสนานนอกรีดนอกรอย การที่เราคิดไปเช่นนั้น ถ้าหากว่าไม่มีการบังคับตัวเองเหนี่ยว-รั้งไว้ เราก็ไหลไปตามอำนาจของกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต คนบางคนมีชีวิตที่จะก้าวหน้า เพราะพื้นฐานดี เพราะอยู่ในครอบครัวที่ดี หลักฐานพ่อแม่มีการงานทำอย่างก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติในการที่จะศึกษาหาความรู้ให้ก้าวหน้าต่อไปได้ แต่เพราะว่าไม่ฟังเสียงธรรมที่เกิดขึ้นในใจ ปล่อยจิตใจไปตามอำนาจของความอยากความปรารถนาสุดท้ายก็เสียคนไป ทำความผิดหวังให้แก่บิดามารดา เพราะบิดามารดาย่อมมีความหวังอยู่อย่างมากที่จะเห็นบุตรธิดามีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ในการงาน จะได้เป็นหลักของครอบครัวต่อไป มารดาบิดาทุกคน เมื่อมีบุตรก็ย่อมคิดว่าบุตรของตัวจะได้เลี้ยงดูตนเมื่อแก่ บุตรจะได้ทำการงานสืบวงศ์ตระกูลของตนต่อไป เมื่อตัวตายไป บุตรจะได้เป็นผู้ปกครองทรัพย์สมบัติของตน บุตรธิดาจะได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ตนเมื่อตายไปแล้ว

อันนี้เป็นความปรารถนาของบิดามารดาทุกผู้ที่เป็นชาวเอเซีย คือปรารถนา ๕ ประการ เมื่อบุตรทำตนไม่เป็นที่สมหวังของบิดามารดาก็นับว่าเป็นการทำบาปควรติและลงโทษ ดังนั้นเมื่อเราซึ่งเป็นคนหนุ่มคนน้อยอยู่ในวัยของการศึกษาเล่าเรียนควรนึกถึงความรักของบิดามารดาว่ามีต่อเราเพียงใด ท่านมีความหวังดีต่อเราแค่ไหน ต้องการเห็น

ชีวิตของเราก้าวหน้าไปในทางใด เราก็ต้องทำให้ความปรารถนาของท่านสมบูรณ์เรียบร้อย ด้วยการเหนี่ยวรั้งตนเอง บังคับตนเอง ให้อยู่ภายในอำนาจความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ไม่ปล่อยจิตใจไปตามอำนาจของความอยาก ความปรารถนาอันเกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราว ที่รบกวนจิตใจของเรา เราที่อยู่ในวัยฉกรรจ์มักจะชอบพูดถึงเรื่องเสรีภาพ ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว เราใช้พูดคำนี้กันมาก พูดถึงเรื่องเสรี เพื่อจะได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้ตามชอบใจ ถ้าหากว่ามีใครมาห้าม มากีดกันไม่ให้กระทำเราก็พูดว่ากีดกันเสรีกันมากเกินไป ไม่ให้สิทธิ ไม่ให้ความสบายกันบ้างเลยคำพูดหรือความคิดเช่นนี้ไม่ใช่คำพูดที่ถูกต้องคิดที่ถูกต้อง เพราะเรายังเด็กไม่รู้จักถึงความหมายของคำว่าเสรีภาพถูกต้องแท้จริงพุทธศาสนามีการสอนถึงเสรีภาพชั้นสูงสุด สอนให้ผู้ปฏิบัติตามคำสอนมีเสรี แต่ว่าเสรีภาพในพุทธศาสนาจะต้องมีการปฏิบัติตามธรรมซึ่งเรียกว่าเสรีธรรม คือธรรมที่จะนำให้คนไปสู่เสรีที่แท้จริง ถ้าหากว่าไม่มีการปฏิบัติธรรมให้เป็นทางไปสู่เสรีภาพแล้ว เสรี-ภาพนั้นก็จะไม่สมบูรณ์ยังไม่เรียบร้อย เป็นไปเพื่อความเป็นไท แต่เป็นเสรีที่ตกเป็นทาษของสิ่งต่าง ๆ เป็นเสรีภาพแบบมายา แบบหลอกลวงทำให้เราเห็นผิดไป เขาว่าการกระทำอะไรๆได้ตามใจอยากใจปรารถนานั้นเป็นเสรี อย่างนั้นไม่ใช่เสรี เป็นการปล่อยตนให้ตกเป็นทาษของกิเลส อันเป็นเรื่องไม่ควรด้วยประการทั้งปวง เพราะคนเราเมื่อเป็นทาษของสิ่งใดก็เป็นทุกข์เพราะสิ่งนั้น

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า **"การเป็นทาษสิ่งทั้งปวงเป็นความทุกข์" "การเป็นไทต่อสิ่งทั้งปวงเป็นความสุข"** ความสุขความสบายนั้นอยู่ที่จิตใจเป็นไท ไม่ใช่อยู่ที่จิตใจที่ตกเป็นทาษ ถ้าใจของเราตกเป็นทาษของสิ่งใด เราก็ไม่เป็นไทต่อตัวเอง อันทำให้เราทำเรื่องผิดเรื่องเสียได้ง่าย คนหนุ่มฉกรรจ์ทั้งหลายจึงควรจะได้เข้าใจความหมายของคำ ๆ นี้ไว้ให้เรารู้ว่าเสรีภาพนั้น พุทธศาสนาสอนให้เราปฏิบัติแล้วเราเกิดมาเพื่อเสรีภาพ เสรีภาพที่ถูกต้องคือการทำจิตของตนให้อยู่เหนืออำนาจฝ่ายต่ำ ยิ่งเราอยู่เหนือมากเท่าใดก็เรียกว่าเราเป็นไทมากเท่านั้น ถ้าเราอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำมากเท่าใด เราก็เป็นทาษของสิ่งนั้นมากเท่านั้น การปฏิบัติธรรมไม่ว่าในเรื่องใด เช่นให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรมเจริญภาวนา มีจุดหมายเพื่อความเป็นไททั้งนั้น เพื่อต้องการยกระดับจิตใจให้สูง ให้ประณีตเท่าที่จะทำได้ ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นเรื่องการให้ทาน โดยมากชาวพุทธทั่ว ๆ ไปยังมีความเห็นผิดกันอยู่ คือให้เพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งนั้นสิ่งนี้ ทำบุญ ๑ บาท เราก็ปรารถนาว่า

ขอให้ได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ เช่นให้ได้ทรัพย์ได้ปัญญา สิ่งที่เราต้องการล้วนแต่เป็นเรื่องโลกีย์อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ในภายหลัง เป็นการลงทุนเพื่อค้ากำไรเช่นลงทุน ๑๐๐ บาท ก็หวังกำไร ๔๐ – ๕๐ บาท หรือว่า ๑๐๐ – ๒๐๐ กระทำเพื่อจะได้ จะมีจะเป็น ถ้าเราหวังสิ่งเหล่านี้อยู่ก็จะยังอยู่ในความทุกข์ ความเดือดร้อน เพราะการสร้างภพ สร้างชาติ ในใจของเรานั้นหมายถึงความปรารถนาที่จะมีจะเป็นอยู่ตราบใดที่เรายังมีความปรารถนาเช่นนี้ก็หมายความว่า เรายังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ หรือยังตกอยู่ในกระแสน้ำวนเหมือนกับท่อนไม้

ในที่บางแห่งกระแสน้ำมันวนอยู่เช่นนี้ตลอดเวลา ในกระแสน้ำวนนั้นถ้าสมมุติว่าท่อนไม้ ใบไม้ มันตกลงไป มันก็ต้องไหลวนไปตามกระแสน้ำนั้นเรื่อยไป ไม่สามารถที่จะหลุดไปได้วนอยู่นับเป็นพัน ๆ ปี เท่าที่วัตถุนั้นยังมีอยู่เรื่อยไปฉันใด จิตใจของเรานี่ก็เหมือนกัน ถ้าเรายังตกอยู่ในอำนาจของภพของชาติ ถ้าเรียกในหลักปฏิจสมุบาท เรียกว่าชาติภพ ชาติหมายถึงความเกิด ภพหมายถึงความมี ความเป็น ถ้าใจของเราตกอยู่ในอำนาจของชาติภพ หรือความอยาก จะเกิดเป็นนั่นเป็นนี่อยู่ตราบใดแล้ว เราก็ยังมีความทุกข์อยู่ตราบนั้น **เพราะการเกิดไม่ว่าจะเป็นอะไรก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น** เกิดเป็นมนุษย์ก็ทุกข์แบบมนุษย์ เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ทุกข์แบบสัตว์เดรัจฉาน เกิดเป็นเทวดา เป็นพรหม เป็นยักษ์ ก็เป็นทุกข์ตามแบบนั้น ๆ มันมีความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น คนเราจะไม่มีความทุกข์ก็เมื่อตัดชาติภพออกไป คือไม่มีความมีความเป็นอยู่ในจิตใจของเราจิตใจว่างจากความอยาก ความปรารถนา การกระทำทุกอย่างทำตามหน้าที่ ไม่ได้หวังผลตอบแทนจากการกระทำ ทำตามหน้าที่ที่เราจะต้องจัดต้องทำ เราก็ทำสิ่งนั้น อันนี้เรียกว่ามีใจเป็นอิสระก็สบาย สงบใจ ในเรื่องการให้ทานก็มุ่งอย่างนั้น คือมุ่งขูดเกลาจิตใจของเราให้สะอาดจากอารมณ์ประเภทต่าง ๆ ที่เราสร้างขึ้น โดยเฉพาะความอยากมีอยากเป็นที่สร้างขึ้นในใจหรือการยึดเหนี่ยวสิ่งนั้น ๆ เช่นตัว "มัจฉริยะ" อันได้แก่ความตระหนี่เหนียวแน่นในสมบัติต่าง ๆ ที่เรามีเราได้ เราหวงแหนไว้ไม่กินไม่ใช้ไม่ทำประโยชน์อะไร เรามีความสุขแต่เพียงว่ามี ไม่มีความสุขเพราะใช้

ความสุขจากทรัพย์นั้นท่านแบ่งไว้ ๔ ประการ คือ ความสุขเพราะมี, ความสุขเพราะใช้, ความสุขเพราะได้ประกอบการงานที่ปราศจากโทษ, และความสุขที่ไม่ต้องเป็นหนี้เป็นสินใคร คนมีทรัพย์ มีความสุข ๔ ประการอย่างนี้ สุขเพราะมี คือเพียงแต่มีทรัพย์

ก็อุ่นใจ เช่นเรามีเงินฝากธนาคารไว้ก้อนหนึ่ง เราก็อุ่นใจว่าเจ็บไข้ได้ป่วยเราก็ได้ทรัพย์นั้นจับจ่ายใช้สอย เราจะประกอบกิจการงานอะไร ก็พอจะทำได้ไม่ลำบาก ไม่เดือดร้อน ความมีทรัพย์ก็เป็นสุขแล้ว ถ้าเราจะทำงานสิ่งใด ขยายงานการออกไป ลงทุนซื้อหุ้นซื้อแชร์ในบริษัทห้างร้านต่าง ๆ เพื่อว่าโอกาสเหมาะเราก็จะมีเงิน เราก็ซื้อได้ทันที เพราะเรามีเงินอยู่พร้อมแล้ว แต่ถ้าหากว่าไม่มี ลาภมันลอยมาถึงประตูบ้าน มาเคาะประตูของเราแล้ว เราไม่สามารถจะเปิดประตูรับได้ เพราะเราไม่มีอะไรจะรับรอง ไม่มีวัตถุที่เตรียม-พร้อมไว้อย่างนี้ลำบาก งานมาถึงหน้าบ้านแล้ว เราไม่สามารถจะกระทำได้ เราก็ไม่เป็นสุข เพราะการทำงานเราไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินใคร เราก็มีความสุขในการมีทรัพย์

คนตระหนี่เหนียวแน่น มีความสุขเพียงประการเดียว คือความสุขเพราะมีเท่านั้น ไม่อยากจะใช้ ถ้าเราได้พิจารณาดูเงินในตู้แล้วก็สบาย นั่งดูบัญชีแล้วก็สบาย เคยพบคนคนหนึ่ง มีสตางค์มากแต่ไม่ค่อยใช้อะไร ไม่ใช้จ่ายทำบุญทำทาน ไม่สร้างสาธารณกุศล ถ้าพูดถึงเรื่องการบริจาคทานแล้วไม่ชอบใจ ต้องการแต่ว่าให้มีอยู่เท่านั้นเอง วันหนึ่งแกบอกว่าวันนี้ผมสบายใจเหลือเกิน ถามว่าสบายใจเรื่องอะไร สบายเพราะได้ดูบัญชีที่ได้จดไว้ว่ามีเงินอยู่เท่าใด นี่เป็นความสบายเพราะมีเท่านั้น ผลที่สุดก็ไม่ได้ใช้อะไร เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เงินก็ช่วยไม่ได้ เวลาตายเงินจะติดตามเราไปก็ไม่ได้ คงทิ้งไว้ให้คนข้างหลังใช้จ่ายเงินกันต่อไป อย่างนี้เรียกว่า "มัจฉริยะ" ติดอยู่ในสิ่งนั้นไม่จับจ่ายใช้สอยไม่ทำประโยชน์

คนเรามีเงินทองควรจะใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อตัว เพื่อครอบครัว เพื่อบิดามารดาเพื่อนฝูงมิตรสหาย ให้มีความสุขความสบาย ถวายเป็นราชพลี หมายถึงการเสียภาษีอากร บำรุงประเทศชาติบ้านเมือง บำรุงกิจการสาธารณกุศล เช่น สร้างโรงเรียน, โรงพยาบาล, สถานสาธารณอันเป็นประโยชน์แก่ชุมชนคนส่วนมาก **คนเราถ้าทำให้คนอื่นเป็นสุข เราก็จะเป็นสุขด้วย** ถ้าเราไม่ทำให้คนอื่นมีความสุข เราจะมีความสุขได้อย่างไร เพราะว่าความสุขทางจิตใจนั้น เป็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันกับความสุขของคนอื่น ความทุกข์ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราให้ความทุกข์แก่ใคร ความทุกข์นั้นก็สะท้อนมาหาเรา ดังนั้นคนที่ต้องการความสุขต้องคิดช่วยเหลือให้คนบ้านใกล้เรือนเคียงมีความสุข อันนี้เห็นได้ง่าย ๆ เช่นว่าเราสร้างบ้านอยู่ตรงนี้ แล้วคนข้างบ้านเขาเป็นทุกข์กันทั้งหมด เราจะนั่งเป็นสุขกันได้อย่างไร หรือว่าคนข้างบ้านเป็นคนยากจน แต่ว่าเรามีอยู่ครอบครัวเดียวที่มั่งคั่งอยู่ตรงนั้น เราก็นอนด้วยความหวาดระแวง ว่าคนพวกนั้นจะมาปล้นเรา เอาทรัพย์

สมบัติของเรา พอเห็นเขาเดินมาเท่านั้นก็ทุกข์แล้ว เพราะการแต่งกายไม่สมบูรณ์ ร่างกายไม่สะอาด ที่อยู่ก็เต็มไปด้วยเชื้อโรคผิดหลักอนามัย นาน ๆ เข้ามันก็จะกระจายถึงบ้านเรา เพราะเชื้อโรคมันไม่มีขอบเขต มันมาได้ในอากาศ มาติดต่อเราทำให้เรามีความทุกข์ความเดือดร้อน เราก็อยู่ได้ไม่สบาย ถ้าเราช่วยปรับปรุงบริเวณนั้น ปรับปรุงถนนหนทาง ทำสถานที่ให้ดีขึ้น ด้วยการให้วัตถุ ให้ความรู้ความเข้าใจ ว่าการอยู่เช่นนั้นไม่เป็นความสุข ควรปรับปรุงการเป็นอยู่ให้ดีขึ้น คนเหล่านั้นเขาก็ปรับปรุงตัวเขาเอง พอสิ่งทั้งหลายเรียบร้อยเราก็ดีขึ้น เหมือนบ้านเมืองของเราถ้าหากว่าบ้านเมืองสะอาดปราศจากสิ่งปฏิกูล คนที่อยู่ก็สบาย บ้านช่องก็เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นการที่ช่วยเหลือคนอื่นให้มีความสุขก็เป็นความสุขใจ มีความสบายใจ

คนเฒ่าคนแก่บางคนลูกหลานบ่นบอกว่า เอาสตางค์ไปให้คุณแม่ ไม่เห็นท่านกินท่านใช้ เอาไปสร้างโรงเรียน เอาไปสร้างโรงพยาบาล แล้วเอามาบ่นว่าไม่อยากให้ไม่เห็นท่านใช้อะไร ที่บ่นเช่นนี้เพราะอะไร เพราะอารมณ์เห็นแก่ตัว เราเป็นคนเห็นแก่ตัว ถ้ามีอะไรก็จะกินคนเดียว ใช้คนเดียว ไม่เผื่อแผ่ใคร แต่ว่าคนแก่นั้นท่านเกิดมาในโลกนานแล้ว ท่านเห็นว่า **คนเรานั้นจะอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันกับคนอื่นตลอดเวลา** เมื่อชีวิตทุกชีวิตมีความสัมพันธ์กันแล้ว สิ่งใดที่เป็นประโยชน์แก่เขา เราได้กระทำสิ่งนั้น สิ่งนั้นมันก็จะสะท้อนมาหาเราอีกเช่นเดียวกัน ท่านจึงบริจาคให้ บางทีลูกหลานรำคาญว่าให้เหลือเกิน ที่รำคาญน่ะไม่ใช่เรื่องอะไร กลัวจะหมดเสียก่อนเมื่อตายแล้วมรดกมันจะน้อยไป ความคิดเห็นเช่นนี้เป็นการคิดเห็นที่เข้าข้างตัวเอง ถ้าเรามีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาเรามีหน้าที่ให้ท่าน สมมุติว่าเราให้ท่าน ๑,๐๐๐ บาท ให้แล้วหมดหน้าที่ ท่านจะใช้อะไรก็ช่างท่านเถอะ จะเอาไปซื้อผ้านุ่ง ซื้อขนมรับประทาน เอาไปแจกเด็กยากจน หรือเอาไปทำบุญสุนทานที่ไหนก็ช่างท่าน เราพลอยชื่นใจไปกับท่านด้วย พลอยชื่นใจ พลอยอนุโมทนาไปกับท่านในการกระทำนั้น มีพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งว่า **คนพาลไม่สรรเสริญการให้** คนพาลไม่ชอบการให้ ถ้าเห็นคนอื่นให้ ให้แล้วก็ติเตียน ว่าอย่างนั้นอย่างนี้ เราก็ต้องระวังความคิดอันนี้จะเกิดขึ้นในใจ เพราะถ้าความคิดนี้เกิดขึ้นก็ไปตรงกับพุทธภาษิตที่กล่าวมาแล้ว แต่คิดจะได้ท่าเดียว อย่างนี้ก็ไม่ถูกคนเราก็ต้องรู้จักให้บ้าง เอาบ้าง การเอานั้นเป็นผลสะท้อนจากการให้ ถ้าไม่ให้แล้ว สิ่งนั้นจะเกิดมีแก่เราได้อย่างไร ขอให้เข้าใจอย่างนี้

การทำทานในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าทำทานเพื่อขูดเกลานั้น หมายความว่า ขูดเกลาจิตใจของเราให้สะอาดปราศจากความเศร้าหมอง ขูดความตระหนี่ออกไป ขูดความเห็นแก่ตัวออกไป ถ้าเห็นแก่ตัวน้อยลงไปเราก็เป็นมนุษย์สมบูรณ์ขึ้น และถ้าความตระหนี่ถี่เหนียวน้อยลงไป ความเป็นมนุษย์ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็สมบูรณ์ขึ้น การให้ทานเราก็มุ่งอย่างนี้ มุ่งเพื่อขูดเกลาจิตใจของเราให้สะอาดไม่ใช่เพื่ออย่างอื่น การรักษาศีลก็เหมือนกัน ศีลเป็นระเบียบที่จะทำให้จิตใจของเราเป็นเสรีขึ้น เพราะว่าถ้าไม่มีการถือระเบียบเราก็ทำอะไรตามใจอยาก ใจปรารถนา เมื่อวานนี้มีฝรั่งคนหนึ่งเขาอยากจะบวชมาหาอาตมา ก็แนะนำให้ไปไชยาจะได้อยู่สบายสะดวก แล้วจะได้ศึกษาธรรมะ แล้วก็บอกไปอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ต้องบวชกายก็ได้ บวชเอาแต่ทางใจ เขาบอกว่ามันลำบาก ไม่บวชกายด้วยนี้มันมีการเที่ยวเตร่เฮฮาได้ ยังไม่มีเครื่องกีดกันเสรีฝ่ายต่ำมันยังรุนแรงเดี๋ยวมันจะไปไหนต่อไหนอีก ถ้าหากว่าเอาผ้าเหลืองมาครอบคลุมกายเสีย โกนหัว ขูดคิ้ว ตามแบบนักบวช มันจะได้มีข้อปฏิบัติมากขึ้นมีระเบียบมากขึ้น พอพูดเช่นนั้น อาตมาก็ว่าดีเหมือนกัน ก็ควรจะบวช แต่ว่ายังไม่หมดการปฏิบัติงาน ถ้าหมดงานเรียบร้อยแล้วก็จะบวช คือบวชให้มันมีระเบียบ ถ้ามีข้อจำกัดเสรีภาพให้มันมากขึ้น มนุษย์เรานี้ถ้าไม่มีอะไรเป็นเครื่องจำกัดการทำตามใจแล้ว ก็จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ที่ไหน เพราะฉะนั้นเราจึงสังเกตได้ว่าทุกชาติทุกภาษามีประเพณี มีแบบแผนที่จะต้องปฏิบัติ บรรดาแบบแผนที่คนโบราณตั้งขึ้นเพราะเห็นว่าสังคมมนุษย์นี้มันยุ่ง เป็นนักสังคมสงเคราะห์เหมือนกัน มีปัญญาเป็นนักสังคมศาสตร์ มองเห็นว่ามนุษย์นี้ยุ่ง เพราะว่าหลายใจเมื่อมารวมกันเข้าแล้วมันนานาจิตตํ มันรวมเข้ากันไม่ได้ มีความคิดคนละอย่าง มีการเป็นอยู่คนละอย่าง เมื่อมีความคิดความเห็นอยู่กันคนละอย่างแบบนี้มันก็ยุ่ง ทำให้สังคมยุ่งยาก เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมก็ต้องมีการหล่อหลอมจิตใจของคนที่มาอยู่รวมกันให้อยู่ในระเบียบแบบแผน จึงได้กำหนดระเบียบประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนหลักศีลธรรมในศาสนาอันมีขึ้นมากมายต่าง ๆ นานา

ถ้าเราศึกษาดูระเบียบประเพณีของชาติต่าง ๆ แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นข้อบังคับประเภทเบ็ดเตล็ด ที่เขาตั้งขึ้นกันนั้นก็ล้วนเป็นเรื่องบังคับจิตใจคนให้ถือระเบียบในการกิน การอยู่ การนุ่งห่ม การคบหาสมาคม การประกอบกิจการงาน หรือการปฏิบัติอะไรทุกอย่างให้มีระเบียบเรียบร้อย สมมุติว่าไม่มีสิ่งเหล่านี้ต่างคนต่างก็จะทำตามใจชอบ ตัวอย่างเช่นในสมาคมเรานี้เรานั่งสงบ ที่เรานั่งสงบนี้เพราะอะไร เพราะเราถือ

ระเบียบว่าการฟังเทศน์เราต้องสงบ เข้ามาในศาลาต่อหน้าพระพุทธรูปเราต้องสงบ เราต้องส่งจิตไปเฝ้าพระพุทธเจ้านึกถึงพระธรรมคำสอน นึกถึงพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกของพระ-พุทธเจ้า เราไม่ควรจะพูดกัน ไม่ควรทำอะไร ควรจะระวังแม้แต่ในใจไม่ให้ฟุ้งซ่าน ให้ทำใจเป็นสมาธิเพ่งไปที่สิ่งเดียว สิ่งนั้นคือพระพุทธรูป ซึ่งเปรียบแทนพระคุณของพระ-พุทธเจ้า เป็นภาพสวยงาม เป็นภาพแห่งความแจ่มใส ใจเบิกบาน เป็นภาพที่เราควรดู ดูแล้วเราก็ส่งจิตนึกไปถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าพระองค์มีดีอย่างไร นึกถึงพระธรรมคำสอน นึกถึงพระสงฆ์สาวกขั้นอริยสงฆ์ทั้งหลายในสมัยก่อนที่ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สืบอายุพระ-พุทธศาสนาสั่งสอนให้รู้ให้เข้าใจมาจนถึงทุกวันนี้ เราก็นั่งด้วยอาการสงบ สงบเหมือนกันหมดทุกคน อาการที่สงบเหมือนกันนี้ ก็เพราะว่าระเบียบประเพณีเป็นผู้คุ้มครองรักษาเราทุกคนจึงสงบเรียบร้อย แต่ถ้าหากว่ามีใครสักคนหนึ่งไม่ถือระเบียบไม่ถือประเพณี เอะ-อะลุกขึ้นโวยวายคนทั้งหมดก็จะมีจิตใจร้อนขึ้นมาเกิดโกลาหลกันเป็นการใหญ่ สิ่งทั้งหลายก็จะยุ่งยาก อันนี้เป็นการชี้ชัดไปในตัวว่าการมีระเบียบแบบแผนเป็นของดี มีวัฒนธรรมเป็นของดี ในสมัยก่อนในประเทศไทยเรานี้ได้มีการปฏิบัติตามระเบียบเรียบร้อยเรียกว่าวัฒนธรรม การนุ่งการห่ม การไปมา ในสมัยนั้นมีระเบียบ ดูดีขึ้นมาก ตามสถานีรถไฟบ้านนอก การแต่งตัวรุ่มร่ามไม่มี นุ่งกางเกงใส่เสื้อเรียบร้อย แต่ว่าในสมัยสงครามเสื้อผ้าหายากถึงอย่างนั้นก็เรียบร้อย แต่ต่อมาเลิกไป ปล่อยตามใจ ไม่มีการบังคับกะเกณฑ์ก็ไปตามเรื่อง นิสัยคนไทยนั้นถ้าปล่อยตามเรื่องแล้วมักจะไปกันใหญ่ อย่างน้อย ๆ ก็ต้องบังคับกันบ้างนิดหน่อยแม้จะไม่รุนแรงแต่ว่าเตือนบอกให้รู้สึกตัว ว่าจะต้องทำอย่างไรก็จะดีขึ้นคือมีความเป็นระเบียบ

ในการรักษาศีลนี้ก็เหมือนกัน เรามาพิจารณาดู สมมุติว่าศีล ๕ ที่พระท่านวางไว้ ๕ ข้อ ว่าไม่ให้ฆ่า ไม่ให้พูดเพ้อเจ้อ ไม่ให้ดื่มกินของมึนเมา อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท มันเป็นเรื่องง่าย ๆ พูดง่าย แต่ก็ทำยาก เหมือนกับนักบวชไปพบกับอำมาตย์ผู้เฒ่า คือว่าผู้เฒ่าของเมืองจีนอยากไปหาพระ เดินไปพบพระองค์หนึ่งท่าทางสำรวมเรียบ-ร้อยก็ถามว่าท่านเป็นนักบวชมานานแล้วหรือ บอกว่าบวชนานแล้ว เป็นนักเทศน์ นักสอน อำมาตย์ก็ถามว่า สอนเรื่องอะไร ลองบอกให้ฟังซิว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนอะไรบ้าง นักบวชรูปนั้นก็พูดว่าให้เลิกทำชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้สะอาด พอพูดอย่างนั้น อำมาตย์ก็ว่าพูดอย่างนี้เด็ก ๆ มันก็พูดได้ อำมาตย์พูดย้อนไปอย่างนั้น นักบวชก็ย้อนไปหาอำมาตย์

ว่า เด็ก ๆ มันก็พูดได้ แต่ผู้ใหญ่อายุ ๘๐ ปี ก็ทำไม่ได้ อำมาตย์ผู้เฒ่านั้นก็เลยนั่งลงไหว้ทันที ไหว้ในความรู้ของท่านผู้นั้นว่าแสนคม หมายความว่ามันไม่ใช่เรื่องพูด แต่มันต้องมีการปฏิบัติตามด้วยจึงจะเกิดประโยชน์ ในเรื่องศีลนี้ก็เหมือนกัน เราฟังดูแล้วเป็นเรื่องง่าย ๆ แต่ว่าเราได้ปฏิบัติตามกันบ้างหรือเปล่า ถ้าได้มีการปฏิบัติมันก็ได้มีการยกระดับใจของเราให้ประณีตขึ้น เช่นว่าในข้อ ๑ เขาว่าอย่าฆ่า เราไม่ฆ่าสัตว์ เรามีความเมตตาปรารถนาความสุขความเจริญแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย พูดในด้านฝ่ายชั่วก่อน เช่นคนที่ชอบฆ่า ชั้นแรกฆ่ามด ต่อไปฆ่าแมลง ฆ่าบ่อย ๆ นาน ๆ เข้า จิตมันด้าน เพราะว่าคนเรานี้ในการทำชั่วชั้นแรกทำเล็กน้อย ยังกระดากอาย ทำบ่อย ๆ เข้า ความกระดากอายมันหายไป ทำนาน ๆ เข้าจิตใจก็ด้านกับการทำความชั่วนั้น ทำได้ทุกที่ทุกแห่ง ทำได้ไม่เกรงใจใคร ไม่นึกถึงอะไรทั้งนั้น ทำได้จนถึงขนาดนั้น และเมื่อคุ้นเคยกับความบาปแล้ว ชั้นแรกบาปตัวเล็ก ๆ ต่อไปก็บาปตัวใหญ่ ๆ ต่อไปอาจจะฆ่าไก่ ฆ่าหมู แล้วก็ฆ่าวัว ฆ่าควาย คนที่เป็นเพชฌฆาตฆ่าหมูนั้นหรือวัวควาย สมมุติว่าภรรยาของแกทำให้เกิดโมโห แกอาจจะเอาอีโต้ที่หั่นเนื้อหมูนั้นสับหัวลงไปง่าย ๆ แล้วแกจะไม่รู้สึกอะไร แกจะนึกว่าแกสับกระดูกหมูสับเนื้อหมูเล่นเท่านั้นเอง นี่ก็เรียกว่าความเคยชิน คนเรานี้ถ้าชินกับความบาปมาก ๆ เข้าจิตก็เต็มไปด้วยบาป ผลที่สุดก็จะทำไปโดยไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้งดเว้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านจึงสอนว่าให้เห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อยอันเกิดจากการทำชั่วสิ่งที่เรียกว่าของชั่วนั้น แม้เล็กน้อยก็ให้เห็นว่าเป็นของไม่สมควร สนิมเหล็กที่มันเกิดในมีดนั้นไม่ใหญ่อะไร ครั้งแรกมันมีขนาดเท่าปลายเข็ม แต่ว่าเราไม่ลับ ไม่ถู ไม่เอาออกมันก็โตขึ้นจนกระทั่งเป็นมีดที่มีขี้สนิมใช้ไม่ได้ฉันใด จิตใจของคนเรานี้ก็เหมือนกัน ถ้าปล่อยให้หมกมุ่นกับเรื่องชั่วเรื่องร้าย แม้นิด ๆ หน่อย ๆ เรื่อยไป โดยคิดว่าไม่เป็นไร ๆ คำว่าไม่เป็นไรนั้นต้องรู้จักใช้ ถ้าหากว่าใช้ไม่เป็นแล้วสร้างทุกข์สร้างโทษให้แก่ตน แต่ถ้าใช้เป็นแล้วไม่เป็นไร คือใช้ด้วยปัญญาพิจารณาตามหลัก อนิจจํ ทุกขํ อนตฺตา ถึงจะใช้ได้มองเห็นว่ามันไม่เที่ยงเป็นทุกข์ อนตฺตา คนมีปัญญาชั้นสูงจึงจะพูดคำว่าไม่เป็นไรได้ถูกต้องและมีประโยชน์ แต่ถ้าคนโง่เขลาเบาปัญญาเอาคำว่าไม่เป็นไรไปใช้ชักยุ่ง เพราะจะไม่ถืออะไรไม่ปฏิบัติตามแบบแผนอะไร กลายเป็นคนชอบพูดว่านิดหน่อยไม่เป็นไร มันเลยเป็นตัว "ไร" ขึ้นมา แล้วก็เป็นตัวเรือด ตะเข็บ ตะขาบ เป็นเสือ เป็นช้าง เข้าไปอยู่ในใจของคนนั้นมันก็ยุ่งกันใหญ่ ทำให้จิตใจรกเป็นป่าเป็นพง ท่านจึงสอนให้พิจารณาให้เห็นโทษแม้เล็กน้อย จากการกระทำความชั่วว่าเป็นของน่ากลัว เมื่อน่ากลัวเราก็งดเว้น

เราอยู่ในวัยหนุ่มฉกรรจ์นี้ แม้เพื่อนฝูงชวนไปเที่ยวเตร่สนุกสนานหรือไปทำอะไรเล็กน้อย เล็กน้อยหลายทีมันก็มากขึ้น น้ำฝนที่ตกชายคามันตกมากเมื่อไร ทีละหยดเท่านั้นเองแต่ทำให้โอ่งอ่างเต็มได้ น้ำตาลที่รับมาจากต้นตาลสูง ๆ นั้น มันไหลทีละหยดเท่านั้นมันก็เต็มกระบอก เอามาขายกันเต็มตลาดกินกันไม่หวาดไหว ความชั่วที่สะสมอยู่ในตัวเราก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าท่านสั่งสอนเราไม่ให้สะสมบาป แต่ให้สะสมความดี ถ้าเราสะสมบาปแม้ทีละน้อย ๆ นาน ๆ เข้าใจก็เต็มไปด้วยบาป และเมื่อมีบาปเต็มในใจแล้วเอาออกยากที่สุด เพราะมันดองแล้ว มันดองอยู่ในสันดาน เขาเรียกว่าอาสวะ มันเกิดจากการกระทำบ่อย ๆ ทำจนชิน พอชินเข้ามันก็หมักดองอยู่ในใจของเรา สิ่งใดที่หมักดองแล้วเปรี้ยวกินไม่ได้ ทิ้งไว้นานก็บูดเน่ามีเชื้อราใครไปรับประทานก็เกิดโทษ คนเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อเต็มไปด้วยเครื่องหมักดองคือความชั่วแล้ว ฉะนั้นถ้าไม่จำเป็นอย่าไปขืนล่วงเกินในสิ่งนั้น ๆ นึกถึงอกเขาอกเรา **รักษาศีลก็คือรักษาชีวิตนั่นเอง** รักษาศีลข้อ ๑ คือรักษาชีวิตของเรา คนเราถ้าฆ่าผู้อื่นบ่อย ๆ ตัวก็ต้องถูกฆ่าบ้าง เช่นพวกโจรร้าย เสือทั้งหลายที่ฆ่าคนอื่นมาก ๆ ผลที่สุดตนเองก็ถูกฆ่า น่าคิดในข้อนี้ ศีลข้ออื่นก็เหมือนกัน เช่นงดเว้นการลักขโมย ก็ให้งดในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของคนอื่น ทุกคนมีสิทธิในการทำงาน รับผลของงานเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติอันเกิดจากการกระทำ ในภาษาบ้านเมืองเขาเรียกว่ากรรมสิทธิ์ กรรมสิทธิ์หมายถึงความเป็นเจ้าของอันเกิดจากกรรม จากการกระทำ กรรมคือการกระทำ เราทำนา ๑ ไร่ ได้ข้าว ๘๐ ถัง ข้าว ๘๐ ถังเป็นของเราคือคนนั้นทำคนนั้นก็ได้ ข้าว ๘๐ ถังเป็นของเราตามหลักของธรรม คนนั้นทำคนนั้นได้ คนไม่ทำจะมาพลอยได้ด้วยไม่ได้ เว้นไว้แต่ผู้นั้นยกให้ด้วยความเสน่หา ด้วยไมตรี แต่ถ้าเอามาเก็บเฉย ๆ มันก็ไม่ได้

เดี๋ยวนี้ในทุ่งในนาลำบากเดือดร้อน คือข้าวสุกแล้วไปเกี่ยวเอาเลย กลางคืนไปเกี่ยวเอาก่อนเจ้าของ พอเจ้าของจะไปเกี่ยว เทวดาไปเกี่ยวเอาเสียหมดแล้ว ดังนี้จึงเดือดร้อนกัน ชาวนาไม่มีข้าวจะเกี่ยว เหน็ดเหนื่อยตาย พวกนั้นไม่ต้องคราด ไม่ต้องไถไม่ต้องหว่าน พอข้าวสุกแล้วก็พากันมาเกี่ยว ไม่เป็นธรรมแก่สังคม ทำให้เกิดความทุกข์ พระท่านจึงสอนให้อย่าทำอย่างนั้น ให้เคารพกรรมสิทธิ์ของคนอื่น ถ้าเราอยากมีอยากได้อยากเป็นอะไรเราหาเอาทำเอา สิ่งนั้นมันก็จะมาหาเราได้ รักษาศีลข้อนี้ก็เท่ากับว่าทำให้เศรษฐกิจของบ้านเมืองดีขึ้น เพราะคนไม่ลักขโมยกัน ต่างคนต่างทำมาหากิน ทำงาน

ทำการ ใครมีงานมีการก็ทำ หน้าที่อะไรก็ทำตามหน้าที่นั้น แล้วก็จะได้ทรัพย์จากแรงงานที่ตนลงทุน ทรัพย์ที่ได้มานั้นถ้ารู้จักเก็บรู้จักใช้ รู้จักทำให้เกิดดอกออกผล ทรัพย์นั้นก็จะอยู่กับเรา คนที่ทำงานหนักเหน็ดเหนื่อยมักจะเก็บทรัพย์ได้ แต่คนที่ไม่ค่อยเหน็ดเหนื่อยมักจะจ่ายเปลืองเพราะคิดว่าทรัพย์ได้มาง่าย ๆ อยู่ ๆ มันก็ได้มาเฉย ๆ ไม่ต้องเหนื่อยยาก การใช้จ่ายมันก็มากเกินไปเป็นธรรมดา เราอย่าจ่ายอย่างนั้น เราได้มายากหรือง่ายก็ตาม เราต้องนึกว่าเป็นของมีค่า รู้จักเก็บรู้จักใช้ ทำให้เกิดดอกออกผล ที่ท่านสอนให้มัธยัสถ์ รู้จักประหยัด การปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาขอให้เราเข้าใจอันหนึ่งว่า ในหลักตัดสินธรรมวินัย ท่านบอกไว้ว่า ธรรมคือหลักทฤษฎีหรือการปฏิบัติอันใดที่เป็นไปเพื่อความสุรุ่ยสุร่าย นั่นไม่ใช่พระพุทธศาสนา พุทธศาสนาต้องเป็นไปเพื่อความประหยัด รู้จักเก็บ รู้จักใช้ รู้จักทำ ทำให้เกิดดอกออกผลนั่นเขาเรียกว่าประหยัด ไม่เหมือนกับตระหนี่ ตระหนี่นั้นได้ร้อยเก็บร้อย แต่ว่าคนประหยัดน่ะ เขาแบ่งเป็นสี่ส่วน เช่นได้เงินมา ๑๐๐ บาท เก็บไว้ยี่สิบห้า ใช้จ่ายยี่สิบห้า นำไปลงทุนยี่สิบห้า ทำบุญยี่สิบห้า นั่นแหละเขาเรียกว่ามัธยัสถ์ ทำได้ครบ คนอย่างนี้ไม่จน อ้ายที่จนไม่อย่างนั้น ได้มาร้อยกินสามร้อย เชื่อเขาไว้สองร้อย เชื่อตั้งแต่หัวตลาดถึงท้ายตลาด เลยมีแต่เจ้าหนี้ เดินไม่ได้แล้วตลาดนั้น เจ้าหนี้เต็มตลาด อย่างนี้เอาตัวไม่รอด คนเราที่มันจนมันก็เรื่องนี้แหละ เพราะไม่รู้จักใช้

ถ้าเราปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้า เราเก็บไว้ส่วนหนึ่ง ใช้ส่วนหนึ่ง ขยายกิจการส่วนหนึ่ง ทำบุญส่วนหนึ่ง รวมหมดเสียอากร ช่วยสร้างโรงเรียน, โรงพยาบาล, สถานสงเคราะห์ ช่วยวัดวาอารามอะไรต่าง ๆ คนเราถ้ารู้จักเก็บ รู้จักใช้อย่างนี้ไม่ขาดทุน เวลาแก่ตัวก็ไม่เดือดร้อน หลักธรรมที่ท่านสอนว่า "ไม่เที่ยง" น่ะ ต้องเอามาใช้เหมือนกัน เอามาใช้ในชีวิตประจำวัน ชีวิตไม่แน่นอน วันนี้สบาย พรุ่งนี้ไม่แน่ วันนี้กินได้นอนหลับ พรุ่งนี้อาจจะท้องอืดมาก็ได้ วันนี้เรามีสตางค์ใช้ พรุ่งนี้ไม่แน่ มันอาจจะเกิดไฟไหม้ขึ้นก็ได้ โดยเฉพาะกรุงเทพ ฯ นี่มันแน่เมื่อไหร่ เดี๋ยวไหม้ตรงนั้น เดี๋ยวไหม้ตรงนี้ หรืออาจเกิดอุบัติเหตุ นั่งรถไปไหน ๆ เราน่ะระวังแล้ว แต่ว่าคนอื่นมันไม่ระวัง มันพุ่งเข้ามาชนให้ขาแขนหักไป อวัยวะพิกลพิการไปจะทำอย่างไร มันต้องมีสิ่งให้อุ่นใจ ฉะนั้นต้องมีไว้ก้อนหนึ่ง พระท่านสอนว่าไม่เที่ยงก็เพื่อประโยชน์อย่างนี้ เพื่อการปรับปรุงชีวิต

ให้ก้าวหน้า สิ่งใดควรทำ ต้องรีบทำเสีย เพราะไม่แน่ว่าเราจะอยู่ได้ทำพรุ่งนี้หรือไม่ สิ่งใดควรปฏิบัติต้องรีบปฏิบัติ สิ่งใดควรละต้องรีบละ ทั้งส่วนละและส่วนเจริญ เป็นเรื่องที่จะต้องรีบทำ ช้าไม่ได้ ถ้าเราปฏิบัติธรรมะดังกล่าวนี้ เราชาวพุทธจะไม่เป็นคนล้าหลังใคร จะเป็นคนที่ตื่นตัวก้าวหน้าทันเหตุการณ์อยู่ตลอดเวลา ก็โดยอาศัยธรรมะเป็นหลักประกอบการดำเนินชีวิตนี่แหละเราจะเจริญก้าวหน้าไปด้วยดี แต่ถ้าขาดธรรมะอันเป็นหลักนี้แล้ว การดำเนินชีวิตก็จะเดือดร้อน

เพราะฉะนั้น เกี่ยวกับการเศรษฐกิจ ต้องพิจารณาถึงหลัก "ไม่เที่ยง" มีวันได้อาจมีวันที่เราไม่ได้ เช่น เราเป็นข้าราชการเราออกรับบำนาญแล้วเราจะอยู่ที่ไหน มีบ้านให้อยู่ไหม ? มีที่ดินอาศัยไหม ? มีเงินทองสำหรับจับจ่ายใช้สอยหรือไม่ ? เรามีลูกกี่คน ลูกคนไหนควรให้เรียนอะไร กะการกะงานให้เขาได้เล่าเรียน ต้องพิจารณาความเป็นอยู่นิสัยใจคอ เรียนจบแล้วควรให้ทำอะไรต่อไป ให้เขาช่วยตัวเอง ตามหลักธรรมที่เรียกว่า "อตฺตาหิ อตฺตโนนาโถ" ตนเป็นที่พึ่งของตน เราหมั่นอบรม หมั่นฝึกฝนเขาตลอดเวลา นี่เรียกว่าใช้ธรรมะเป็นหลักอยู่ สิ่งทั้งหลายก็จะเรียบร้อยก้าวหน้า ไม่มีความยุ่งยาก

ในเรื่องที่เกี่ยวกับกามคุณ ที่เรียกว่าประพฤติผิดในกามอันนี้เป็นเรื่องให้สำรวมจิตใจ ให้รู้จักบังคับตัวเอง แม้เราจะมีครอบครัว เราก็ต้องพอใจในครอบครัวของเรา เขาเรียกว่าสันโดษ ศรัทธาสันโดษ ยินดีในคู่ครองของตน อย่าไปยุ่งกับของคนอื่นที่ไม่ใช่ของเรา เพราะการล่วงเกินทำผิดเช่นนั้น เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ครอบครัว เสียหายแก่ลูกเต้าเหล่าหลาน เด็กที่เกิดมาจะเห็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งามในชีวิต ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยาก ท่านจึงสอนให้ระวังในเรื่องนี้

การพูดจาในสมาคม อย่าพูดโกหกพกลม อย่าพูดเรื่องพล่อย ๆ ให้พูดเรื่องแท้เรื่องจริง เรื่องมีประโยชน์ ถ้าเราไม่มีอะไรจะพูดก็นั่งนิ่ง ๆ คนนั่งนิ่ง ๆ ตำรวจไม่จับ ไม่มีโอษฐ์ภัย เพราะอย่างนั้น คนพูดมากต้องระวัง นั่งที่ไหนต้องระวังว่าจะพูดอะไร จำเป็นหรือไม่ เหมาะหรือไม่ ระวังการพูดแล้วก็ไม่มีเรื่อง

ข้อสุดท้ายให้รักษาสติสัมปชัญญะ ให้มีสติคุ้มครองตน สิ่งใดที่เป็นวัตถุ มาทำลายสติให้หายไป สิ่งนั้นเป็นโทษ คือ สุราเมรัย กัญชา ยาฝิ่น เฮโรอิน ของมึนเมาต่าง ๆ เหล่านี้เสียหาย เราก็ต้องระวังไม่เข้าไปยุ่งกับสิ่งเหล่านั้น ชาวพุทธเราต้องงดเว้นจากสิ่ง

เสพติดมึนเมาทุกชนิดแล้วจะสบายไม่ยุ่งไม่ยาก ของเหล่านี้ไม่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย เป็นโทษด้วยซ้ำไป แต่บางคนก็ใช้จ่ายมากในสิ่งเหล่านี้ ถ้างดเว้นเสียได้ก็จะสบาย ไม่มีเรื่องยุ่งยาก คนที่เสพของมึนเมาต้องเสียทรัพย์ ไม่ได้ผลคุ้มค่า เกิดโรคเพราะธรรมชาติในร่างกายไม่ชอบของเมา ถ้าเราไปเสพเข้าก็เกิดโทษแก่ร่างกาย ตับ, ปอด, หัวใจ, ลำไส้, ประสาทและสมองไม่ดี อายุจะสั้น คนบางคนทำราชการ พอปลดบำนาญแก่เพราะเหล้าเข้าไปครองร่างมาก กินบำนาญสองปีย้ายไปอยู่วัดแล้ว อย่างนี้เรียกว่าขาดทุน พอจะได้สบายมากกว่านั้น แต่ขาดทุนไปเพราะตกเป็นทาสของน้ำเมา อาจมีชีวิตเป็นประโยชน์ต่อไปแม้จะเป็นคนแก่แล้วก็ควรทำประโยชน์ได้ มีวิชาความรู้ ยังเป็นประโยชน์แก่เด็ก หรือแม้ไม่ทำอะไร ประพฤติดีประพฤติชอบให้เขาเห็นเป็นตัวอย่าง เขาก็ชมว่าคุณลุงคนนั้นดีประพฤติตนไม่เหลวไหล ครอบครัวเป็นหลักเป็นฐาน อยู่กันด้วยความสุขสงบ นี่แหละ ธรรมะเป็นฉัตรกั้นกาง มีธรรมเป็นฉัตรก็อยู่ด้วยความสงบเพราะอาศัยธรรมะ

ถ้าหากว่าเราประพฤติโดยการเสพของมึนเมา ร่างกายชำรุดทรุดโทรม เกียรติยศเสียหายไม่ได้เรื่องอะไร ทำให้ชีวิตเกิดความทุกข์ คนบางคนมีความรู้ เรียนเป็นแพทย์ แต่ว่าร่างกายมีโรคมาก วันก่อนพบคนหนึ่งเป็นหมอร่างกายซูบผอมอายุ ๕๗ ปีคราวเดียวกับอาตมา แต่ว่าดูแก่กว่าอาตมาสัก ๒๐ ปีมานั่งเคียงกันแล้วจะเห็นว่าแก่กว่าอาตมามาก อาตมาถามว่า โยม อายุเท่าไหร่ เขาก็ตอบว่าอายุ ๕๗ เลยตอบว่า อ๋อ คราวอาตมานั่นเอง พูดอย่างนั้นเพื่อให้เขาคิดว่าอายุเท่ากันทำไมจึงต่างกันอย่างนั้น คนหนึ่งหน้าแดงอยู่ คนหนึ่งหน้าซีดเหมือนไก่ต้ม ดูมันต่างกันมากเกินไป ภายหลังสืบได้ความว่าแก่ดีกรี เมาเช้าเมาเย็น เดินหัวง่อกแง่กตลอดเวลา อย่างนี้มันไปไม่รอด ร่างกายมันทรุดโทรม ถ้าเราอยากอยู่ในโลกนาน ๆ เราต้องงดเว้น ชาวพุทธเราควรจะถือหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้เสียบ้าง **คือไม่ซื้อให้ใครดื่ม ไม่มีการส่งเสริมให้ดื่มของมึนเมา** ถ้าถือหลักนี้แล้ว ชาติไทยจะดีขึ้นมาก เดี๋ยวนี้ส่งเสริมกันดื่มด้วย ซื้อให้เพื่อนดื่มด้วย แล้วก็ส่งเสริมให้มีการดื่มด้วย มีงานอะไรก็ต้องเลี้ยงกัน จัดงานปาร์ตี้ สโมสร ต้องมีการเลี้ยงกัน ถ้าเราจะจัดงานไม่เลี้ยงกัน มันจะได้ไหม ? ใครทำเขาหาว่าเป็นคนแผลงในหมู่พาลชนทั้งหลายนั่นเอง

แต่บัณฑิตย์เขาชม ไม่มีใครติหรอกเพราะเป็นการกระทำที่เป็นตัวอย่าง มีเด็กคนหนึ่งเขาแต่งงานไม่เหมือนเพื่อน ไม่มีการเลี้ยงของมึนเมา อีก ๑๕ วันจะแต่งงาน เขาบอกให้เจ้าสาวลางานไปรับอุโบสถวัดปรินายก เจริญภาวนาเสีย ๑๕ วัน ตัวเขาเองก็ลางานเหมือนกัน พอครบ ๑๕ วันจึงออกมาแต่งงาน เชิญเพื่อน เพื่อนก็ไม่รู้ว่ามาทำไม เขาบอกว่าให้มากินข้าวตอนเย็น ตอนเช้าไปจดทะเบียนเรียบร้อย ผู้ใหญ่ผูกข้อไม้ข้อมือรดน้ำให้นิด ๆ หน่อย ๆ ตามประเพณี เพื่อนฝูงมาตอนเย็นก็เลี้ยงข้าวกับแกงธรรมดาไม่มีอะไรพิเศษ เพื่อนกินอิ่มหนำสำราญท้องกางไปตาม ๆ กัน เพราะว่ามีแต่กับข้าว ข้าวกินมากสบาย กินเสร็จแล้วถามว่ามันเรื่องอะไรกันที่เชิญมากินข้าวเช่นนี้ เขาบอกว่าเชิญมาบอกให้รู้ว่าผมแต่งงานแล้ว อ้าวแล้วกัน แต่งงานไม่เห็นแจกการ์ดกันบ้างเลย เขาก็ตอบว่านี่แหละแจกแล้วละบอกให้รู้แล้ว เรื่องมันก็เรียบร้อย เขาเป็นคนหนุ่มที่ไม่เสพของมึนเมาไม่เที่ยวเตร่ วันพระถืออุโบสถเสียด้วย ทำงานทำการเป็นข้าราชการชั้นโท กรมใดกองใดได้คนเช่นนี้ไปทำงานเหมือนถูกล๊อตเตอรี่ เพราะได้คนดีไปทำงาน เป็นคนรักงาน ทำงานจริง ๆ เอาใจใส่ แต่บางทีเจ้านายไม่ชอบเหมือนกัน หาว่าเป็นคนเคร่งเกินไป เคร่งนะมันไม่เกินหรอก อ้ายที่ไม่เคร่งนั่นแหละมันมักเกิน ถ้าว่าตึงมันไม่เสียหาย แต่ว่าหย่อนนะมันไม่ดี ขนาดนั้นน่ะยังไม่เคร่งหรอก เพียงแต่ว่าไม่กินเหล้าเมายังไม่เคร่งอะไรพอดี ๆ ชีวิตเขาเรียบร้อย อยู่ในธรรมะ นับว่าก้าวหน้าเป็นไปด้วยดี นี่เป็นตัวอย่างคนที่ปฏิบัติธรรมย่อมเจริญย่อมก้าวหน้า โดยเฉพาะคนหนุ่ม ๆ ที่กำลังอยู่ในวัยของการศึกษาจะเป็นหญิงหรือชายก็เหมือนกัน ถ้าจะหวังความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต จะได้ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองให้มากละก็ ต้องประพฤติธรรม ต้องทำความดี มีความอดทนต้องบังคับตัวเอง อย่าปล่อยไปตามอำนาจฝ่ายต่ำ อะไรที่เป็นหลักธรรม อะไรที่หลีกธรรมผิดประเพณี ผิดศีล เราต้องรู้และไม่ประพฤติในสิ่งที่ไม่ดี ประพฤติในสิ่งที่ดีงาม มารดาบิดา ก็ต้องคอยส่งเสริม แนะนำตักเตือน วันไหนหยุดโรงเรียนต้องเรียกมาเตือนอันนั้นดี อันนี้ไม่ดี อย่าทำ หมั่นสอนและหมั่นเตือนทุกวัน ๆ เด็กจะได้รู้และเข้าใจ ถ้าเด็กคบเพื่อนก็ต้องพิจารณาว่าไปคบกับใคร มีนิสัยโน้มเอียงไปทางไหน มาจากครอบครัวใดสกุลใด เขาเป็นสัมมาทิฐิหรือมิจฉาทิฐิ ถ้าเป็นมิจฉาทิฐิก็ให้ระวังตัว เดี๋ยวจะเกิดการ

เสียหาย เราต้องแนะนำพร่ำเตือน อย่างนี้เรียกว่าใช้ธรรมะเป็นดวงประทีปส่องทางชีวิต ให้คนที่อยู่ในที่มืดได้เห็นแสง ได้ลืมตา ได้ก้าวหน้าในชีวิตในการงานต่อไป ประเทศชาติบ้านเมืองของเราก็จะก้าวหน้าโดยอาศัยธรรมเป็นหลักในการเป็นอยู่ดังนี้

ดังได้กล่าวมาเพื่อเป็นเครื่องเตือนจิต สะกิดใจ ญาติโยมทั้งหลายที่ได้มาประชุมกันก็สมควรแก่เวลา ขอยุติการแสดงปาฐกถาไว้แต่เพียงเท่านี้.

“จงเดินตามพระ อย่าเดินตามผี”

พิมพ์ที่ นิวไวเต็กการพิมพ์ 19 ซอยพิทยลาภ ตลาดน้อย นายไช้เต็ก แซ่เตีย ผู้พิมพ์-โฆษณา โทร.34283

สำเนาพระลิขิต เขาพระสุเมรุ ของท่านเจ้าพระคุณประทานพร ๑๒๑

คุณประดิษฐ์ ศรีพันธ์เดช หงส์โสภณ ไปแล้ว
ขอส่งพฤกษาเพื่อเสียบบนหีบ และให้สั่งมาว่า
เพื่อให้มีอนุสติ ขอปฏิบัติต่อไปนี้

1. จงเลี้ยงดูบุตรภรรยาให้มีสุข เหมือนท่านมีชีวิตอยู่ และหลังจากสวดมนต์แล้ว ให้ระลึกคุณบุตรภรรยาและครัว
2. จงบวชเณรให้ลูก 7 คน เพื่ออุทิศแทนบุญคุณท่าน ให้เป็นหลักในบวชนี้
3. ใส่บาตรทุกวัน อย่างน้อยวันละองค์
4. ให้เก็บกิ่งมะยม จะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม มาไว้ที่บูชาพระ

[signature]

13 ก.พ. 12